

INVESTIGACIÓ

Producció pròpia 2018

Avaluació del projecte *CerclesCat* 2n informe

Autors

Any 2019

Avaluació del projecte

CerclesCat

2n informe

Coordinadors i autors de l'informe:

Thuy Nguyen Vo (coord.). *Investigadora del Grup d'Estudis Avançats en Violència (GEAV). Facultat de Psicologia. Universitat de Barcelona.*

Manel Capdevila Capdevila (coord.). *Responsable d'Investigació del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE).*

Altres autors, per ordre alfabètic:

Antonio Andrés Pueyo. *Catedràtic del Departament de Psicologia Clínica i Psicobiologia. Facultat de Psicologia. Universitat de Barcelona.*

Andrea Arnalda Muñoz. *Tècnica becada de la Unitat d'Investigació del CEJFE.*

Isabel Berdeal Blasco. *Extècnica de la Unitat de Medi Obert i Serveis Socials. Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans Direcció General de Serveis Penitenciaris, DGSP). Actualment psicòloga del CP de Joves.*

Patricia Bosch García. *Comitè Executiu CerclesCat. Fundació Salut i Comunitat.*

Jordi Camps Martí. *Responsable de la Unitat de Programes d'Intervenció Especialitzada de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans DGSP).*

Margalida Ferrer Pons. *Extècnica becada de la Unitat d'Investigació del CEJFE.*

Marta Ferrer Puig. *Excap de l'Àrea d'Investigació i Formació en Execució Penal. CEJFE. Actualment subdirectora general de Reparació i Execució Penal a la Comunitat de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans DGSP).*

Marian Martínez García. *Tècnica de la Unitat de Programes d'Intervenció Especialitzada de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans DGSP).*

Angels Núñez Cirera. *Responsable de la Unitat de Medi Obert i Serveis Socials de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans DGSP).*

Joan Pere Queralt Beltran. *Excap de Servei de Medi Obert i Serveis Socials de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans DGSP). Actualment Subdirector de Tractament del CP Quatre Camins.*

Carles Soler Iglesias. *Subdirector de Programes de Rehabilitació i Sanitat de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (abans DGSP).*

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi

Sumari

1. Introducció	6
2. El projecte <i>CerclesCat</i>	11
2.1. Origen de la recerca	11
2.1.1. Objectius generals	12
2.1.2. Model d'anàlisi	14
2.1.3. Calendari de la recerca	16
2.2. El present informe: II Fase de la recerca	17
2.2.1. Els estàndards de qualitat del projecte <i>CerclesCat</i>	17
2.2.2. L'estat actual de la recerca internacional sobre els resultats del model CoSA	23
3. Objectius específics del present informe	29
4. Metodologia	30
4.1. Població estudiada	30
4.2. Variables estudiades	31
4.3. Procediment	31
4.4. Anàlisi de dades	32
4.5. Equip de treball	33
5. Resultats	34
5.1. Descripció general de la mostra	34
5.2. Comparació de grups	37
5.2.1. Grup <i>Cercles</i>	38
5.2.2. Grup <i>Col·laborador</i>	44
5.2.3. Grup <i>Rebuig</i>	46
5.2.4. Grup <i>Cantera</i>	49
5.2.5. Grup <i>Refractari</i>	52
5.3. Anàlisi descriptiva dels resultats de la reincidència penitenciària	56
5.3.1. Distribució de la taxa de reincidència penitenciària pels grups d'estudi	58
5.4. Indicadors de qualitat	60
5.4.1. Any 2017	60
5.4.2. Any 2018	62
6. Accions dutes a terme a partir de les propostes de l'informe anterior	68
7. Conclusions de l'informe	74
8. Referències	79
9. Annexos	82

1. Introducció

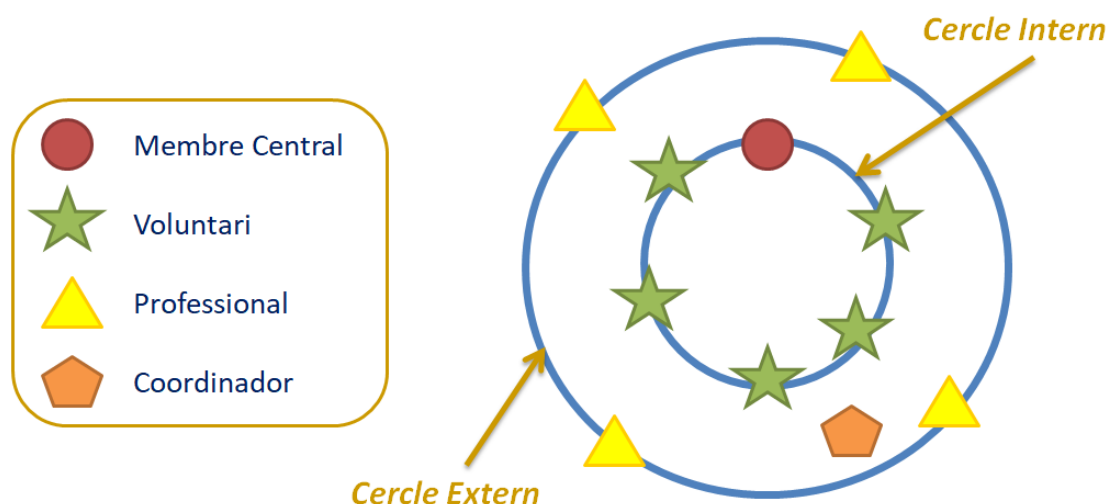
La violència sexual constitueix un fenomen universal que, per la seva prevalença, representa un problema de salut pública que produeix seqüeles físiques i psicològiques greus i persistents sobre les seves víctimes (OMS, 2002). El seu impacte social i la transcendència jurídica-penal el converteix en un focus d'interès col·lectiu cada cop més rellevant. Si bé és un problema que històricament ha estat crònicament present en totes les cultures i societats, sembla que darrerament està rebent una major atenció per part de les institucions, la comunitat i els mitjans de comunicació. Aquesta visibilitat permet, per una banda, afavorir una major sensibilització sobre aquesta realitat però, per l'altra, també genera molta alarma social i una demanda de solucions més efectives per al seu abordatge. Els avenços socials han desenvolupat, especialment a les societats més desenvolupades, un rebuig cada cop més intens amb les conseqüències que se'n deriven de reclamació a les autoritats d'una major intervenció i prevenció.

En el nostre context penitenciari, al voltant del 6-7% dels interns a les presons compleixen condemna per la comissió de delictes sexuals (Generalitat de Catalunya, s.d.; Ministeri de l'Interior, 2017). Tot i constituir unes xifres relativament baixes, una de les qüestions que més preocupa a la societat i els poders públics és si aquests individus tornaran a cometre nous delictes quan siguin alliberats. Si bé aquestes persones són considerades per la societat un grup especial de delinqüents amb una elevat risc de reincidència sexual, l'evidència empírica nacional i internacional assenyala que aquesta taxa se situa entre el 15% i el 20% als cinc anys de seguiment (Bartosh, Garby, Lewis i Gray, 2003; Garrido, Stangeland i Redondo, 2006; Hanson i Bussière, 1998; Harris i Hanson, 2004; Lösel, 2002; Pérez, Redondo, Martínez, García-Forero i Andrés Pueyo, 2008). En l'actualitat disposem de tot un ventall de programes i recursos d'intervenció i tractament específics adreçats a reduir el risc de reincidència dels delinqüents sexuals que tenen com a objectiu final la promoció del desistiment delictiu per tal de prevenir nous actes de violència sexual. De totes les intervencions disponibles, els tractaments de caire conductual i cognitivoconductual són els que empíricament s'han mostrat més efectius (Lösel i Schmucker, 2005; Redondo, Sánchez-Meca i Garrido, 2002, Schmucker i Lösel, 2015) i en què es basen actualment els programes especialitzats de tractament que s'apliquen a les presons del nostre territori. En el cas dels delinqüents sexuals que es troben a la presó, el programa d'intervenció específica s'aplica des del 1996 a Catalunya i ha estat objecte de revisió i actualització en els darrers anys. Així mateix, altres iniciatives han anat

desenvolupant-se al llarg del temps per a l'abordatge d'altres delictes sexuals més específics o per executar-se en altres contextos no institucionals, com són el programa «Fuera de la Red» per a individus que cometen delictes sexuals contra menors a través de la xarxa (Herrero, Negredo, Lila, García, Pedrón i Terreros, 2015) o el de psicoeducació sexual, que es duen a terme en la comunitat dins l'àmbit de les mesures penals alternatives. Justament, els experts assenyalen que aquests tipus d'intervencions s'han d'emplaçar dins el context social dels individus, per tal que permetin posar en pràctica i consolidar els coneixements adquirits en situacions reals i promoure noves oportunitats de canvi prosocial (García i Soler, 2013).

Cercles de Suport i Responsabilitat (Circles of Support and Accountability o CoSA en anglès) constitueix un model d'intervenció basat en la justícia restaurativa que pretén reduir el risc de reincidència sexual futura a través de la reintegració social de les persones que han comès delictes sexuals mitjançant el suport social i la participació comunitària. Els CoSA estan configurats per un *Cercle Intern* i un *Cercle Extern*. El primer està format per un delinqüent sexual de risc moderat o alt, que s'anomena *Membre Central (MC)* des del moment que accedeix a participar voluntàriament, acompanyat per un grup de 3 a 6 voluntaris que provenen de la comunitat i que han rebut formació específica per dur a terme la seva tasca dins el *Cercle Intern*. Els voluntaris es reuneixen amb el *MC* de manera periòdica per donar-li suport emocional, modelar conductes prosocials o ajudar-lo davant de les seves necessitats pràctiques o quotidianes. Alhora, també ajuden el *MC* a mantenir-se responsable mitjançant el qüestionament de les seves actituds, creences i comportaments antisocials. El *Cercle Extern*, format per professionals, assisteix els voluntaris per tal de prendre les mesures necessàries per prevenir una nova reincidència per part del *MC*. L'intercanvi d'informació entre el *Cercle Intern* i l'*Extern* es realitza mitjançant el/la *Coordinador/a*, que, a més, s'encarrega de donar suport i supervisar el procés del *Cercle*. En termes generals, cada *Cercle* té una durada aproximada de divuit mesos, durant els quals passa per diferents fases (trobades setmanals/quinzenals, mensuals i *mentoring*). Els dos principis essencials que guien el model CoSA i que comparteixen totes les persones que hi participen són «No més víctimes» i «No hi ha secrets», això vol dir que la informació sobre el delicte sexual i els factors de risc específics del *MC* és compartida per tots els integrants del *Cercle Intern* i *Extern* amb l'objectiu de prevenir una nova reincidència. La Figura 1 representa gràficament el model de funcionament de *Cercles*.

Figura 1. Model de Cercles

Font: European Handbook of CoSA (Höing *et al.*, 2015)

Els CoSA es van iniciar l'any 1994 al Canadà per oferir suport i acompanyament comunitari a un delinqüent sexual d'alt risc en el seu procés de reinserció social després de complir una pena de presó. A partir d'aquesta iniciativa, es van crear més *Cercles* al llarg del país i aquest model de funcionament basat en la justícia restaurativa s'ha anat replicant i expandint arreu del món, especialment als Estats Units i Europa. Així, després d'un estudi d'adaptació previ realitzat l'any 2012 per García i Soler (2013) a Catalunya, el Projecte *CerclesCat* es va iniciar amb la posada en marxa tres *Cercles* pilot a la província de Barcelona durant el tercer trimestre del 2013. Els resultats derivats d'aquesta experiència preliminar van oferir resultats positius, ja que van constatar que els tres subjectes que hi van participar havien experimentat millores dins l'àrea laboral, social o emocional respecte de la seva situació prèvia (Nguyen *et al.*, 2018). Partint d'aquesta base i del suport social, públic i institucional que va rebre el projecte, el Departament de Justícia va incorporar el model de funcionament de *Cercles de Suport i Responsabilitat* dins el ventall d'estratègies per a la gestió del risc dels delinqüents sexuals a Catalunya. La seva implementació s'ha anat fent de manera gradual i des del 2013 fins a l'actualitat ja s'han posat en marxa vint *Cercles*, amb la previsió que se n'iniciïn vuit cada any.

Aquest és el segon informe corresponent a la segona fase de la recerca sobre el projecte *CerclesCat*, centrat en l'explotació de les dades prospectives derivades de l'avaluació dels Membres Centrals, dels estàndards de qualitat i de reincidència dels

grups d'estudi (*Cercles, Col·laborador, Rebuig, Cantera i Refractari*). El treball s'estructura en diversos capítols que aborden cinc objectius concrets: 1) presentar els aspectes més rellevants del procés de creació i avaluació del sistema de qualitat del projecte *CerclesCat*; 2) actualitzar l'estat de la qüestió en relació amb la recerca internacional sobre el model CoSA; 3) descriure i comparar els subjectes que configuren els grups d'estudi en termes sociodemogràfics, penals, penitenciaris, de tractament i de risc; 4) analitzar de manera descriptiva els primers resultats obtinguts sobre la taxa de reincidència de la mostra estudiada, i 5) detallar totes les accions dutes a terme durant l'any 2018 en relació amb algunes de les propostes de millora plantejades al primer informe.

El present capítol constitueix la part introductòria de l'informe, on s'ha proporcionat un resum de l'origen i el funcionament del model CoSA.

El capítol 2 s'estructura en dues parts ben diferenciades. Per una banda, se centra a explicar la finalitat i els objectius generals de la recerca, la metodologia utilitzada i el disseny de la investigació. Així mateix, presenta els professionals que configuren l'equip de treball que hi participen i la programació de les tasques que s'han dut o es duran a terme entre els anys 2016 i 2020. Per altra banda, detalla els aspectes clau del desenvolupament del sistema de qualitat i l'avaluació dels estàndards relatius al projecte *CerclesCat* i actualitza el cos de coneixement en relació amb els resultats o les innovacions internacionals respecte al model de funcionament dels CoSA.

El capítol 3 se centra concretament en la descripció dels objectius específics de la segona fase de la recerca i d'aquest informe, mentre que el capítol 4 descriu la metodologia utilitzada per assolir aquests objectius específics.

A continuació, el capítol 5 presenta els resultats derivats de la recollida de dades dels nous casos incorporats al projecte durant l'any 2018. En primer lloc, es fa una descripció general de tota la mostra i, a continuació, es detalla el perfil concret dels casos que configuren els cinc grups d'estudi en relació amb les característiques sociodemogràfiques, penals, penitenciàries, de tractament i de risc. Posteriorment es comenten els resultats derivats de la comparació entre els grups en funció de les variables esmentades. Per acabar s'analitzen descriptivament les primeres dades recollides en relació amb la reincidència penitenciària comesa per la mostra d'estudi.

El capítol 6 recull i descriu totes les accions realitzades per donar cobertura a diverses de les propostes que es van generar a partir dels resultats i les conclusions obtingudes al primer informe.

Les conclusions derivades dels capítols precedents s'aborden al capítol 7 d'aquest treball. Per una banda, s'hi exposen aquelles que fan referència als subjectes que formen part dels cinc grups d'estudi i, per l'altra, les relacionades amb l'avaluació de la qualitat del projecte *CerclesCat* i els processos de millora implementats.

Finalment, el capítol 8 recull totes les referències bibliogràfiques consultades en aquest treball i el capítol 9 constitueix un annex amb les taules on apareixen les definicions de les variables d'estudi i els resultats dels grups analitzats.

El primer informe, publicat l'any anterior, desenvolupa diversos aspectes com l'origen dels *Cercles de Suport i Responsabilitat*, el seu funcionament, les bases teòriques i el grau d'eficàcia del programa en la reducció de la reincidència. Així mateix, descriu el programa *CerclesCat* a Catalunya i el seu procés d'implementació, el sistema de qualitat i el model organitzatiu de la seva aplicació al nostre territori. També es presenten els objectius de la investigació, la metodologia i el disseny de l'estudi, amb els principals resultats obtinguts de l'anàlisi de dades retrospectives dels cinc grups d'estudi. En aquest sentit, es convida el lector a consultar l'informe previ en cas que necessiti ampliar la informació sobre algun d'aquests aspectes (Nguyen *et al.*, 2018).

Inicialment, s'havia planificat realitzar tres informes, corresponents a les tres fases de la recerca d'aquest projecte, però s'ha afegit una investigació complementària centrada en l'estudi dels voluntaris i els professionals implicats en el projecte *CerclesCat*, per tal de cobrir de manera integral tots els elements que el configuren. Aquest estudi addicional es realitzarà durant l'any 2019.

D'aquesta manera, restaran dos informes més: un centrat en els voluntaris i els professionals implicats i el darrer que integrarà els resultats actualitzats sobre les variables de reinserció i reincidència recollides en tots els subjectes que formen part de l'estudi durant el període comprès entre el 2016 i el 2020.

2. El projecte *CerclesCat*

2.1. Origen de la recerca

L'any 2016, amb l'objectiu d'establir un model d'avaluació comparable amb altres països on també s'han implementat els *Cercles de Suport i Responsabilitat*, la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes (anomenada Direcció General de Serveis Penitenciaris) va encarregar a l'Àrea d'Investigació i Formació en Execució Penal del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE) el disseny i l'avaluació del funcionament i els resultats del projecte *CerclesCat* a Catalunya. Els professionals d'aquestes dues àrees (antiga DGSP i CEJFE), juntament amb dos investigadors de la Universitat de Barcelona i una professional de la Fundació Salut i Comunitat, constitueixen l'equip de recerca responsable de dur a terme aquesta tasca. La finalitat que persegueix aquesta recerca és:

- Avaluar el resultat de la implementació del model *CerclesCat* a Catalunya, així com el procés de funcionament i acompanyament dels *Cercles* posats en marxa, d'acord amb els diversos estàndards de qualitat que estableix el model original CoSA.
- Recollir els diferents indicadors del procés de captació, selecció dels candidats susceptibles de participar en el programa *CerclesCat*.
- Analitzar els resultats relacionats amb la reincidència i la reinserció social dels MC (grup *Cercles*) en comparació amb varis grups de control integrats per delinqüents sexuals de les mateixes característiques que es troben en alguna de les condicions següents:
 - Es mostren predisposats a participar en un *Cercle* però finalment no han pogut fer-ho per causes alienes a la seva voluntat (Grup *Col·laborador*).
 - Han refusat participar en el programa quan se'ls ha proposat (Grup *Rebuig*).
 - No se'ls ha ofert la possibilitat d'incorporar-se a *Cercles* (Grup *Cantera*).
 - No tenen voluntat per realitzar cap tipus de tractament ni motivació al canvi al llarg de la seva condemna i presenten un risc moderat o alt de reincidència (Grup *Refractari*).
- Identificar les variables personals, socials, penals i penitenciàries, i els factors de risc i de protecció que caracteritzen cada grup d'estudi per tal d'oferir els

recursos necessaris que permetin als professionals gestionar-los de manera efectiva per prevenir la reincidència.

2.1.1. Objectius generals

Relacionats amb **resultats** (subjectes):

- I. Descriure i comparar les característiques (personals, socials, penals, penitenciàries i de risc) dels delinqüents sexuals dels cinc grups que formen part de l'avaluació (grup *Cercles*, *Col·laborador*, *Rebuig*, *Cantera* i *Refractari*), tenint en compte els nous casos que es vagin incorporant fins al segon trimestre del 2019.
- II. Identificar les diferències i similituds entre el perfil del grup *Cercles* i el del grup *Col·laborador*. Determinar si després de la intervenció (participació en *Cercles*) hi ha diferències significatives entre els dos grups en termes de reincidència i reinserció.
- III. Determinar si els perfils dels grups *Rebuig*, *Cantera* i *Refractari* són diferents entre si i respecte dels proposats pel programa *Cercles* (grup *Cercles* i *Col·laborador*). Comprovar si després de la sortida de presó hi ha diferències significatives en els grups en funció de la reincidència i altres variables rellevants.
- IV. Comparar els resultats dels grups en funció de determinades variables:
 - a) Reincidència penitenciària (comparar el grup *Cercles* enfront dels grups *Col·laborador*, *Rebuig*, *Cantera* i *Refractari*).
 - b) Reinserció (establir les variables de reinserció que esdevindran indicadors i comparar el grup *Cercles* enfront d'altres subjectes que es trobin en tercer grau penitenciari i/o llibertat condicional).
 - c) Millora personal del *MC* (preparticipació i postparticipació en el programa *Cercles*, sense comparar-los amb cap grup).
 - d) Canvis en el risc dinàmic del *MC* (canvis preparticipació i postparticipació en el programa *Cercles* en els ítems i les puntuacions finals de la valoració del risc).

Relacionats amb els **processos**:

- V. Revisar els processos establerts en els estàndards de qualitat del projecte *CerclesCat*. En funció dels procediments auditats, registrar el grau de compliment individual per a cada *Cercle*.

- VI. Recollir i actualitzar els estudis d'altres països i les innovacions que es vagin produint en la intervenció i els programes per al tractament de delinqüents sexuals de risc.
- VII. Suggestir propostes i aspectes a millorar en el funcionament i l'avaluació dels *Cercles* en cadascuna de les avaluacions parcials que es plantegin.

2.1.2.. Metodologia

2.1.2.1. Població estudiada

La mostra està formada per interns que havien complert o compleixen condemnes privatives de llibertat als centres penitenciaris de Catalunya per la comissió de delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals. En funció de determinats criteris, els subjectes s'han classificat dins algun dels següents grups d'estudi (Taula 1):

- **Grup Cercles.** Està constituït per participants en el programa *CerclesCat* des de l'any 2013 fins al segon trimestre de 2019. Característiques de selecció:
 1. Presenten un risc moderat o alt de reincidència en les escales de valoració del RisCanvi-C, Static99 i/o SRV-20. Aquesta és una condició obligatòria per participar en el programa.
 2. Presenten un nombre important de necessitats pròpies de les anomenats de "capital social" i de "capital personal" que fan recomanable un suport específic a la sortida de la presó.
 3. Han participat, dins del centre penitenciar, en el programa d'intervenció específica per reduir la violència sexual, i han evolucionat favorablement en relació amb la gestió dels seus factors de risc segons la valoració dels professionals de tractament.
 4. Assumeixen la responsabilitat del delicte i presenten motivació per al canvi.
 5. Accepten voluntàriament participar en el programa *Cercles*.
- **Grup Col·laborador.** Els subjectes que formen part d'aquest grup presenten les mateixes característiques de selecció (punts de l'1 al 5) del grup *Cercles* però no se'ls proposa la participació en el programa per motius aliens a la persona (dificultats per constituir un grup de voluntaris de *Cercles* per la llunyania del territori de residència del MC o poc marge temporal fins a la finalització de la condemna).
- **Grup Rebuig.** Els individus inclosos en aquest grup compleixen les mateixes característiques de selecció del grup *Cercles* (punts de l'1 al 4), excepte que no volen participar en el programa quan se'ls ha proposat.

- **Grup Cantera.** Les característiques de selecció d'aquest col·lectiu són les mateixes que les del grup *Cercles* (punts de l'1 al 4); això no obstant, hi ha diferents factors que n'impedeixen o en dificulten la participació en el programa (ja sigui per les condicions de compliment de la condemna, pel procés ambivalent del subjecte o per la manca de consens en la proposta).
- **Grup Refractari.** En aquest cas, els subjectes inclosos compleixen algunes de les característiques de selecció del grup *Cercles* (punts 1 i 2), però no reconeixen el delicte ni estan disposats a canviar ni a col·laborar i no han volgut fer cap programa de tractament especialitzat dins del centre penitenciari. Per aquest motiu, el compliment de la pena és íntegrament en règim ordinari (segon grau) i no han sortit del centre abans de la llibertat definitiva. Com ja es va posar en relleu a l'informe previ (Nguyen *et al.*, 2018), aquest grup és el que genera més alarma social i representa de manera incorrecta el conjunt de delinqüents sexuals dins l'imaginari social col·lectiu.

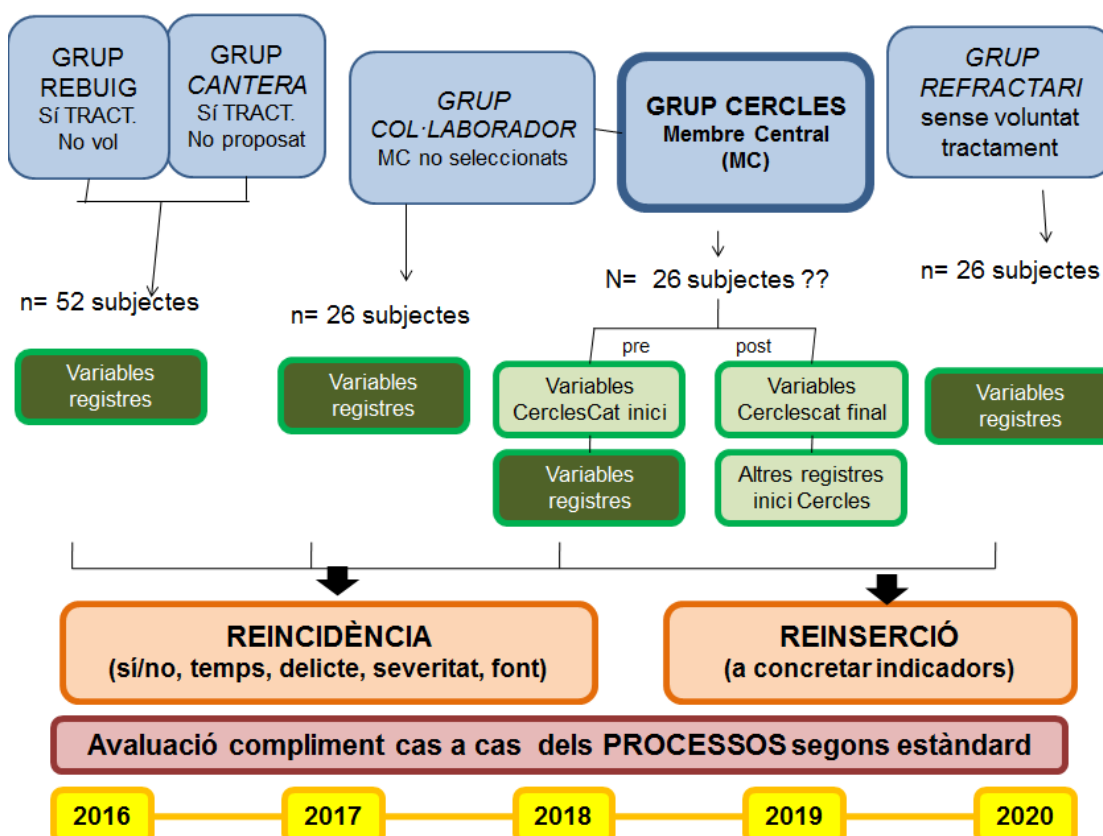
Taula 1. Criteris de classificació dels grups d'estudi

Criteris	Cercles	Col·laborador	Rebuig	Cantera	Refractari
1 (Risc mig/alt)	Sí	Sí	Sí	Sí	Sí
2 (Necessitats)	Sí	Sí	Sí	Sí	Sí
3 (Tractament)	Sí	Sí	Sí	Sí	No
4 (Reconeixement)	Sí	Sí	Sí	Sí	No
5 (Voluntarietat)	Sí	Sí	No	No	No
Altres (Proposta de participació)	Sí	No (motius aliens)	Sí	No (diversos motius)	No

2.1.2. Model d'anàlisi

Per poder assolir els objectius generals del projecte de recerca, s'està duent a terme un estudi longitudinal mixt (retrospectiu per la recollida de dades a la fase I de l'estudi i prospectiu pel seguiment dels casos avaluats fins a la finalització de l'estudi el 2020) amb interns condemnats per delictes sexuals a les presons de Catalunya. La Figura 2 resumeix el model d'anàlisi de la recerca sobre el projecte *CerclesCat*.

Figura 2. Model d'anàlisi de la recerca sobre el projecte CerclesCat

Inicialment, durant la primera fase de la recerca l'any 2016, es va plantejar la composició d'una mostra total de 130 subjectes, amb grups equilibrats de 26 casos en cadascun d'ells. Així mateix, el nombre total de casos en cada conjunt s'acabaria determinant en funció del nombre de *MC* donats d'alta fins al desembre del 2018. No obstant això, s'ha ampliat aquest termini fins a finals de juny del 2019 per tal d'obtenir-ne una mostra més àmplia.

D'una banda, els *MC* (grup *Cercles*) són avaluats abans d'iniciar el programa i en finalitzar-lo, per tal d'establir possibles canvis en funció de determinats indicadors seleccionats prèviament. D'altra banda, el grup *Cercles* es compararà amb el grup *Col·laborador*, per tal de determinar si el perfil d'ambdós grups presenta característiques similars que permetin establir, posteriorment, l'efecte que té la participació en un Cercle sobre la reincidència i la reinserció social. No ha estat possible administrar proves preintervenció i postintervenció al grup *Col·laborador*.

A l'Annex s'exposen les variables d'estudi recollides amb la descripció bàsica i la codificació de les dades. La primera taula recull les variables extretes retrospectivament del SIPC (Sistema Informàtic Penitenciari Català), que inclou tots els

casos. La segona taula recull les variables específiques en diferents moments temporals, en alguns casos diferents per al grup *Cercles* i *Col·laborador*.

2.1.3. Calendari de la recerca

El disseny d'aquest estudi longitudinal es divideix en tres moments clau o fases:

Taula 2. Calendari de tasques de la recerca

Tasques / Any i trimestres	2016				2017				2018				2019				2020				21
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1
Fase prèvia. Plantejament																					
Disseny i concreció del projecte																					
Construcció variables i model anàlisi																					
Fase I. Dades retrospectives																					
Alimentació bases de dades internes																					
Construcció variables processos																					
Explotació estadística Fase I																					
Anàlisi resultats i elaboració informe																					
Fase II. Dades prospectives																					
Recollida nous casos																					
Dades seguiment interns i processos																					
Explotació estadística Fase II																					
Anàlisi resultats i elaboració informe																					
Fase III. Reincidència																					
Recollida nous casos (altres estudis)																					
Dades seguiment interns i processos																					
Explotació estadística Fase III																					
Anàlisi resultats i elaboració informe																					
Presentació de resultats finals																					

1) Finals de l'any 2017, on s'han presentat els resultats dels casos existents fins al mes de desembre d'aquell any, amb la recollida retrospectiva de dades i l'anàlisi descriptiva dels resultats obtinguts a les variables seleccionades.

2) Finals de l'any 2018, on s'agrega la informació recollida sobre els nous casos incorporats fins al moment i s'enregistren dades prospectives sobre la taxa de

reincidència de tota la mostra i els indicadors de qualitat referents als *MC* i el procés de funcionament dels *Cercles*.

3) Finals de l'any 2020, amb l'actualització de les dades de reincidència i altres variables de reinserció que s'hagin pogut recollir.

Els nous casos iniciats des del juliol de l'any 2019 i durant l'any 2020 es recolliran als registres malgrat que no s'incloguin a l'estudi, per possibilitar la continuïtat del procés d'avaluació de *CerclesCat* en cas necessari.

2.2. El present informe: II Fase de la recerca

Aquest informe és el segon de la sèrie d'informes que compondran el projecte complet d'avaluació de la implementació del programa *CerclesCat* a Catalunya. L'objectiu principal d'aquest treball és presentar les dades prospectives que es deriven de l'avaluació dels Membres Centrals (*MC* a partir d'ara), els estàndards de qualitat del programa i la taxa de reincidència dels grups d'estudi analitzats. Així mateix, s'ocuparà a detallar les accions dutes a terme per assolir algunes de les propostes que es derivaren de les conclusions del primer informe (Nguyen *et al.*, 2018).

2.2.1. Els estàndards de qualitat del projecte *CerclesCat*

La implementació del model *Cercles de Suport i Responsabilitat* a Catalunya ha introduït noves accions i processos específics adaptats al nostre context més enllà dels criteris exigits al model original europeu (Höing, Duke i Volm, 2015, 2015). Així, els estàndards de qualitat que es van incorporar al projecte *CerclesCat* des dels seus inicis garanteixen que tots els processos i recursos invertits respecten uns criteris d'actuació i seguiment.

El sistema de gestió de qualitat de *CerclesCat*, basat en la norma ISO 9001:2015, ha permès al projecte disposar a) d'una estructura documental, b) d'uns protocols d'actuació per a cada procés i c) d'uns indicadors de mesura que en faciliten el seguiment.

Així, a partir d'unes línies estratègiques i uns objectius determinats, s'ha definit un mapa de processos (Figura 3) que inclou totes les actuacions que s'han de dur a terme en el si de *CerclesCat* i que es concreten en un sistema documental basat en protocols i formularis. Aquests objectius representen la base per dirigir el procés de millora

contínua del sistema de qualitat, que es materialitza en una sèrie d'accions, responsables per la seva execució i terminis d'assoliment.

Els objectius de qualitat anuals establerts en el projecte es divideixen en cinc àrees o àmbits principals: 1) Voluntaris/àries, 2) *Membre Central*, 3) Coordinadors/es, 4) Comunicació externa i 5) Qualitat. Cadascun d'aquests àmbits té definits una sèrie d'objectius específics, les accions concretes i els responsables de dur-les a terme, així com el termini per executar-les, el seguiment realitzat i el grau d'assoliment.

Els objectius principals que es van plantejar l'any 2017 es van centrar en: a) la definició del sistema d'incorporació i manteniment dels voluntaris als *Cercles*, b) la revisió d'alguns dels criteris d'inclusió dels *MC*, c) la promoció de l'ús de les TIC entre els coordinadors, d) l'augment de la difusió del projecte i de la seva presència en xarxes socials i mitjans de comunicació i, finalment, e) l'establiment d'un sistema de gestió de la qualitat.

Durant l'any 2018 els objectius es van encaminar més cap a l'augment i la diversificació dels voluntaris, així com l'actualització de la seva formació inicial. Quant als *MC*, els esforços es van dirigir a la implementació de sessions de treball sobre *CerclesCat* dins el programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual als centres penitenciaris i el perfeccionament de la fase de *mentoring* en la finalització del *Cercle*. Pel que fa als coordinadors/es, les tasques es van concentrar en la supervisió i el registre documental de la fase de tancament del *Cercle*. En relació amb la comunicació externa, es van focalitzar en l'establiment de nous canals d'interlocució i el foment de la difusió del *CerclesCat* en els mitjans de comunicació. Finalment, l'àrea de qualitat es va orientar principalment a acabar d'establir els protocols relacionats amb els processos estratègics i de suport. Les línies estratègiques i els objectius definits en el projecte durant el 2017 i el 2018 són els que es resumeixen a la Taula 2.

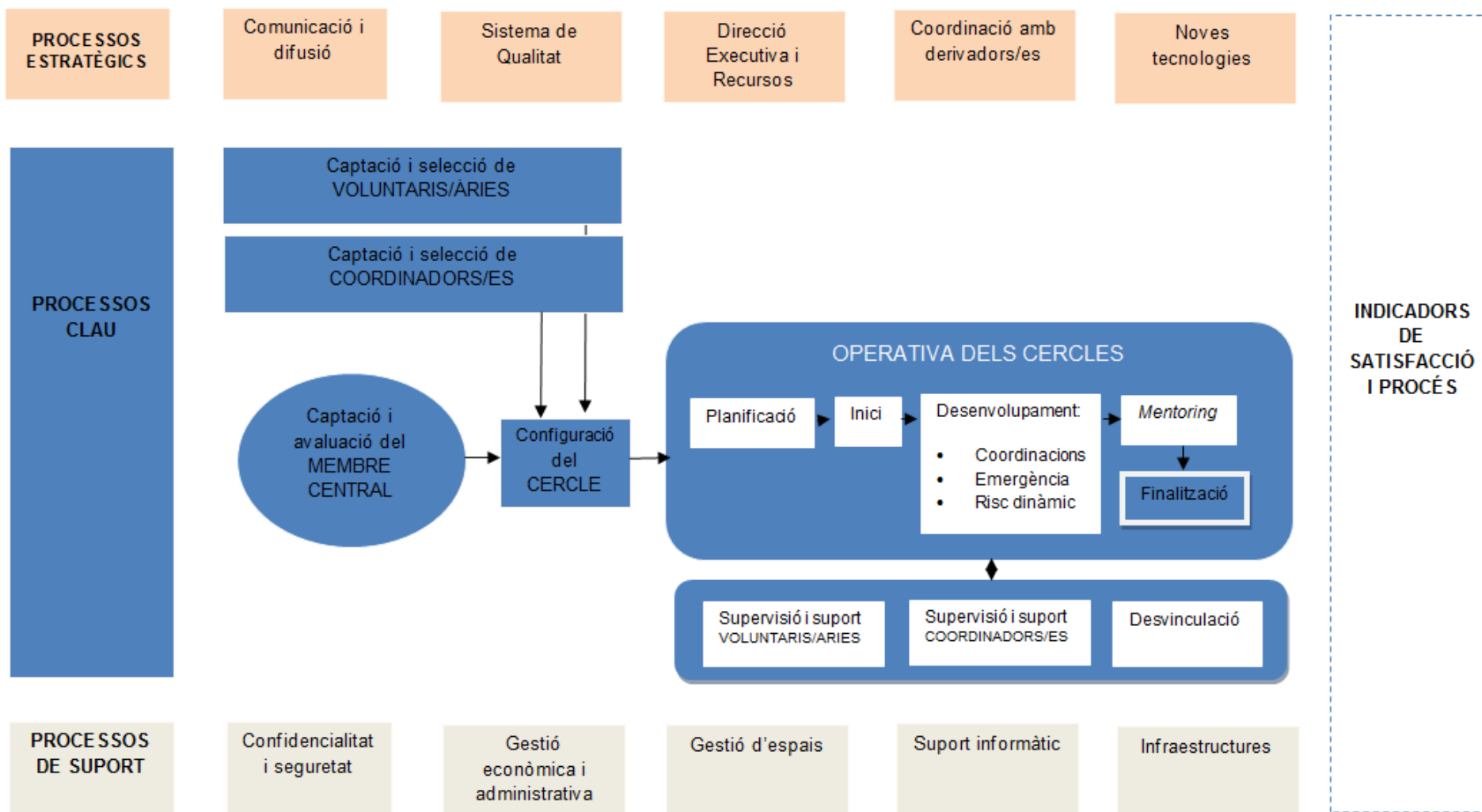
Taula 3. Línies estratègiques i objectius de qualitat establerts pels anys 2017 i 2018 a CerclesCat

Eix	Objectius
	Any 2017
Voluntaris/àries	<ul style="list-style-type: none">• Establir el circuit d'obtenció del certificat d'antecedents penals• Vincular el voluntari a una entitat del tercer sector• Motivar els voluntaris/àries en actiu (més accions en el temps)

Membre Central	<ul style="list-style-type: none"> • Necessitat de redefinir criteris (p.ex. psicopatia) i establir el moment de l'avaluació en què es descarta
Coordinadors/es	<ul style="list-style-type: none"> • Redefinir l'ús del <i>moodle</i> per part dels coordinadors/es
Comunicació externa	<ul style="list-style-type: none"> • Incrementar la presència en xarxes socials i accions en premsa • Impulsar la difusió de <i>CerclesCat</i>
Qualitat	<ul style="list-style-type: none"> • Millorar l'organització i eficàcia del projecte a través de la implantació d'un sistema de gestió de la qualitat
Any 2018	
Voluntaris/àries	<ul style="list-style-type: none"> • Captar un major nombre de voluntaris/àries • Captar voluntaris/àries amb perfils més heterogenis • Actualitzar la formació inicial de voluntaris/àries
Membre Central	<ul style="list-style-type: none"> • Implementar la sessió de treball sobre <i>CerclesCat</i> en el subprograma intensiu d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual als diferents centres penitenciaris de Catalunya • Millorar el desenvolupament de la fase de <i>mentoring</i>
Coordinadors/es	<ul style="list-style-type: none"> • Formalitzar documentalment la finalització del <i>Cercle</i> • Supervisar grupalment els coordinadors/es de manera adequada, atenent a l'augment del nombre de <i>Cercles</i> i, per tant, de coordinadors/es
Comunicació Externa	<ul style="list-style-type: none"> • Impulsar la difusió de <i>CerclesCat</i> en mitjans de comunicació • Establir canals de comunicació amb el Palau Macaya
Qualitat	<ul style="list-style-type: none"> • Finalitzar l'establiment de protocols relatius als processos de suport i els estratègics

Dins el mapa de processos, es poden diferenciar, per una banda, aquells que són claus propis d'un servei i, per l'altra, els que són estratègics o de suport compartits per totes les organitzacions. Com a processos clau, trobem els associats a la captació i formació de l'equip (voluntaris/àries i coordinadors/es), la captació del *MC*, la configuració i operativa del *Cercle* i els processos associats a la seva supervisió, suport i desvinculació. Els processos estratègics corresponen a la comunicació, els recursos humans, la coordinació amb entitats derivadores, les noves tecnologies, la direcció per objectius i la gestió de la qualitat. Per acabar, com a processos de suport s'han establert la confidencialitat i seguretat de les dades, la gestió econòmica i administrativa, la gestió d'espais, el suport informàtic i el manteniment d'infraestructures.

Figura 3. Mapa de processos del projecte CerclesCat

D'aquesta manera, tots els processos identificats tenen associats uns indicadors de qualitat,¹ especificats als protocols, que proporcionen informació sobre la seva eficàcia i eficiència i permeten guiar la presa de decisions sobre la base dels resultats observats. En aquest cas, els indicadors definits corresponen, per una banda, als que es van establir dins el projecte europeu i, per altra, a indicadors de qualitat. Aquests últims són, principalment, quantitatius, tot i que es disposa d'alguns elements qualitius que s'extreuen d'informes i coordinacions entre diferents actors implicats.

Anualment, un equip d'auditors qualificats i independents del projecte *CerclesCat* s'encarrega d'avaluar el nivell d'execució dels protocols i objectius de treball per tal d'identificar millores correctives i preventives. Així, el Comitè Executiu envia semestralment a la Junta Directiva els resultats obtinguts dels indicadors i dels objectius de qualitat. De la mateixa manera, tots els seus membres es reuneixen presencialment un cop l'any per intercanviar informació, fet que garanteix una supervisió òptima i un procés de comunicació fluid. A la Taula 4 es poden consultar els principals indicadors de qualitat del projecte *CerclesCat* i les fonts d'obtenció de dades.

Taula 4. Indicadors de qualitat del projecte *CerclesCat*

Procés	Indicador procediment existent	Indicadors de qualitat	Font de dades	Freqüència	Responsable
Captació i selecció de VOLUNTARIS/ÀRIES	Procediment existent		Qualitat	Sí/No	Qualitat
		% de candidats/es que compleixen els requisits (captació)	Observació durant la formació Entrevista	Un cop acabada la formació	Comitè Executiu i Departament de Justícia
		Grau d'utilitat de la formació inicial rebuda	Enquestes	Un cop acabada la formació	Comitè Executiu i Departament de Justícia
Supervisió i suport de VOLUNTARIS/ÀRIES	Nre. de formacions continuades anuals/Nre. total planificat		Base de dades	Anual	Comitè Executiu (coordinador/a de voluntariat)
	Nre. d'entrevistes trimestrals de seguiment realitzades/Nre. total planificat		Acta de supervisió	Trimestral	Coordinadors/es
	Nre. de trobades grupals voluntaris/àries amb acta/Nre. total de trobades	Nre. de trobades grupals voluntaris/àries amb acta/Nre. total de trobades	Acta reunions trobades grupals	Trimestral	Coordinadors/es

¹ Els indicadors de qualitat són eines que permeten assignar un valor de grau a un procés a partir de l'anàlisi de diferents paràmetres. Els indicadors han de proporcionar dades demostrables, recollides a través d'estadístiques o informes de seguiment, i han de servir per disposar, en tot moment, dels valors que demostrin que el projecte s'està desenvolupant segons els protocols i requisits.

Procés	Indicador procediment existent	Indicadors de qualitat	Font de dades	Freqüència	Responsable
Captació i selecció de COORDINADORS/ES		Grau d'utilitat de la formació inicial rebuda	Enquestes	3 mesos després de començar el Cercle	Comitè Executiu i Departament de Justícia
		Grau idoneïtat del coordinador/a seleccionat/da passats 6 mesos	Observació	6 mesos després de començar el Cercle	Comitè Executiu i Departament de Justícia
Supervisió i suport de COORDINADORS/ES		Nre. d'entrevistes individuals amb coordinador/a	Seguiment d'entrevistes	Trimestral	Comitè Executiu (supervisor/a)
		Nre. de trobades grupals trimestrals amb coordinadors/es/Nre. total de trobades planificades	Acta reunions trobades grupals	Trimestral	Comitè Executiu (supervisor/a)
	Procediment existent		Qualitat	Sí/No	Qualitat
Captació i avaluació de MEMBRES CENTRALS		% de MC avaluats amb els instruments establerts	Qüestionaris	Trimestral	Comitè Executiu i Departament de Justícia
		% de MC que compleixen els requisits	Entrevistes	Trimestral	Comitè Executiu i Departament de Justícia
		% de MC entrevistats que signen el compromís de confidencialitat	Compromís LOPD	Admissions	Supervisor/a
Configuració del CERCLE		Nre. de voluntaris/àries idonis/ònies sobre el Nre. total de voluntaris (fase de 3 a 6 mesos del Cercle)	Seguiment de voluntaris/àries	Trimestral	Coordinadors/es
	Procediment existent		Qualitat	Sí/No	Qualitat
	Resultat de l'avaluació dels factors del risc dinàmic		Resultat respecte a la darrera avaluació (indicar Alt, Moderat o Baix)	Trimestral	Coordinadors/es Voluntaris/àries
			Mitjana de cada fase	Trimestral	
Operativa dels CERCLES		Nre. de MC creen/amplien la xarxa social	Informe de canvi de fase o final	Trimestral	Coordinadors/es
		% de MC que milloren el risc respecte l'inici del Cercle	Avaluació final del risc	Final	Qualitat
		Nre. de MC que comencen una activitat laboral	Informe de canvi de fase o final	Trimestral	Coordinadors/es
		Nre. de MC que mantenen activitat laboral (mínim 3 mesos)	Informe de canvi de fase o final	Trimestral	Coordinadors/es
		Nre. de MC que inicien vinculació en activitats socials o de lleure	Informe de canvi de fase o final	Trimestral	Coordinadors/es
		Nre. de MC que mantenen vinculació en activitats socials o de lleure (mínim 3 mesos)	Informe de canvi de fase o final	Trimestral	Coordinadors/es

Procés	Indicador procediment existent	Indicadors de qualitat	Font de dades	Freqüència	Responsable
		Nre. de MC on el risc dinàmic disminueix al finalitzar el Cercle (només si el Cercle ha finalitzat)	Informe final	Trimestral	Coordinadors/es
		Nre. de MC que finalitza el cercle per assoliment d'objectius	Informe de valoració final	final	Coordinadors/es
		Nre. de MC que finalitza el cercle per altres motius	Informe de valoració final	final	Coordinadors/es
		Nre. de MC que sol·liciten deixar un cercle	Informe de valoració final	final	Coordinadors/es
		Nre. de MC que fan una correcta utilització del cercle	Informes de valoració	Trimestral	Coordinadors/es
		Nre. de MC que cometen nou delicte	Informe de valoració final	Trimestral	Coordinadors/es
		Nre. de MC que cometen nou delicte i continuen en el cercle	Informe de valoració final	Trimestral	Coordinadors/es
Satisfacció de parts interessades		% de satisfacció general amb el projecte (voluntaris/àries)	Enquestes	Semestral	Qualitat
		% de satisfacció general amb el projecte (coordinadors/es)	Entrevistes	Semestral	Qualitat
		% de satisfacció general amb el projecte (MC)	Entrevistes	Semestral	Qualitat
		% de satisfacció general amb el projecte (Comitè Executiu)	Entrevistes	Semestral	Qualitat

2.2.2. L'estat actual de la recerca internacional sobre els resultats del model CoSA

Des de la realització del primer informe sobre l'avaluació del programa *CerclesCat* a Catalunya (Nguyen *et al.*, 2018), l'últim any s'han publicat un llibre monogràfic sobre el model CoSA (Elliot, Hocken, Lievesley, Blagden, Winder & Banyard, 2018) i com a mínim cinc articles científics (Duwe, 2018; Kitson-Boyce, Blagden, Winder i Dillon, 2018a, 2018b; Lowe i Willis, 2018; Thomas, Bilger, Wilson i Draine, 2018) arreu del món.

El llibre publicat per Elliot *et al.*, (2018) realitza un recorregut històric i revisa des d'una postura objectiva els resultats obtinguts del model CoSA a escala internacional. De fet,

una de les aportacions més interessants d'aquesta obra és el capítol dedicat a les futures direccions o aplicabilitats del model CoSA en altres contextos o grups, com per exemple la possibilitat d'oferir *Cercles* com a servei comunitari preventiu adreçat a persones que necessiten ajuda per gestionar la seva atracció sexual cap als menors (pedòfils) i que esdevenen abusadors potencials, o bé per a col·lectius minoritaris que presenten altres característiques específiques (com els adolescents que exhibeixen conductes sexuals inapropiades, els individus amb discapacitats intel·lectuals o auditives, les persones autistes o els *MC* transgènere (Hocken, Gooc, Elliot, Webb, O'Connor i Cox, 2018).

Considerant que ja es van resumir els resultats principals dels estudis empírics sobre el model CoSA a la primera fase de la recerca (Nguyen *et al.*, 2018), en aquest apartat només ens centrarem a actualitzar l'estat de la qüestió amb les noves publicacions que s'han generat durant l'any 2018 i fer una síntesi global sobre els resultats més rellevants fins al moment.

Els treballs de Kitson-Boyce *et al.* (2018a, 2018b) analitzen un nou model de funcionament dels CoSA que serveixi com a mesura de transició de la presó a la comunitat per a delinqüents sexuals amb necessitats especials. A partir de les evidències empíriques que assenyalen que els tractaments per a delinqüents sexuals, aplicats al context comunitari són més eficaços per reduir la reincidència que els duts a terme dins les institucions, es van plantejar la possibilitat d'introduir el model CoSA dins les presons per ajudar aquells delinqüents sexuals amb més necessitats de suport social immediat durant aquesta transició. Així, l'any 2014 es va implementar dins una presó del Regne Unit aquesta variant del model, dirigit a delinqüents sexuals majors de 55 anys o amb un dèficit intel·lectual valorats amb un risc de reincidència entre moderat i molt alt (Kitson-Boyce *et al.*, 2018a, 2018b). En aquest cas, la participació també és voluntària i el Cercle s'inicia tres mesos abans de la sortida en llibertat definitiva del *Membre Central*, continuant posteriorment a la comunitat durant 18 mesos aproximadament amb els mateixos voluntaris. Malauradament, donada la joventut d'aquesta iniciativa, encara no es disposa de resultats que n'avaluïn l'eficàcia de manera sòlida. No obstant això, tot i que la mostra utilitzada és molt limitada (9 subjectes), els resultats preliminars suggereixen que el model CoSA dins la presó afavoreix la sensació de suport i acompanyament, afavoreix el canvi cognitiu mitjançant el reforçament d'una identitat més prosocial i promou el desistiment en els *MC* que hi participen (Kitson-Boyce *et al.*, 2018a, 2018b).

S'ha de tenir en compte que, al Regne Unit i altres països com el Canadà, els CoSA s'inicien un cop el MC es troba en llibertat definitiva. En canvi, des de la implementació del programa *CerclesCat* a Catalunya, un dels elements diferenciadors és precisament que els MC s'incorporen al *Cercle* quan encara no han finalitzat la seva condemna. Per tant, partint de les idees d'aquests autors, podríem plantejar que *CerclesCat* no només constituiria un model de reinserció comunitari i de gestió del risc, sinó que també actuaria com a element facilitador de la transició de la presó a la comunitat per a aquells interns amb unes necessitats importants de suport social al nostre territori, de la mateixa manera que es fa als *Cercles* de Minnesota als Estats Units (Duwe, 2012).

Centrant el focus d'atenció en altres col·lectius vulnerables, Thomas *et al.* (2018) van posar en relleu la utilitat d'un model basat en els principis teòrics i el funcionament dels CoSA per a qualsevol tipus de delinqüents diagnosticats amb un trastorn mental, ateses les seves dificultats per reintegrar-se a la comunitat quan són alliberats. En el seu treball, els autors van presentar un model teòric de funcionament d'aquest tipus de *Cercles*, sense que encara se n'hagi pogut avaluar el funcionament en la pràctica.

Lowe i Willis (2018), en canvi, es van centrar a avaluar el procés de formació i suport dels voluntaris que participen als CoSA Nova Zelanda, així com els elements més relacionats amb el seu bon funcionament. En aquest cas, la mostra utilitzada també va ser limitada (23 voluntaris van contestar una enquesta i 18 van ser entrevistats). Els autors van trobar resultats heterogenis, ja que alguns voluntaris van valorar la formació i el suport com a adequats, mentre que altres van considerar tot el contrari. En relació amb els aspectes operatius, van posar en relleu com a variables rellevants per al bon funcionament i l'efectivitat d'un cercle: una formació apropiada, l'existència de la figura del coordinador, una selecció correcta dels voluntaris i el MC, la bona comunicació entre els participants i l'establiment de límits en la relació amb el MC.

Un dels estudis més rellevants i amb un disseny metodològic més exhaustiu és el realitzat per Duwe (2018) amb una mostra de 50 subjectes que van participar als *Cercles de Suport i Responsabilitat* de Minnesota des del 2008. La recerca es va centrar a avaluar l'eficàcia del model CoSA sobre la reincidència, comparant aquests 50 Membres Centrals amb 50 delinqüents sexuals que no havien participat en el programa (grup control). Després d'un període de mitjana de seguiment de 6 anys, els resultats de l'estudi van indicar que els CoSA reduïen significativament la reincidència sexual, disminuint un 88% el risc de ser detingut per la comissió d'un nou delictes d'aquesta naturalesa. Addicionalment, van trobar que contribuïen a reduir la taxa de reincidència general entre un 49% i un 57%. No només això, sinó que també suposava

un estalvi econòmic rellevant, ja que per cada dòlar invertit en el programa, aquest generava un benefici estimat de 3,73 dòlars. La conclusió principal a la qual arriba l'autor de l'estudi és que el model CoSA, tot i la seva dificultat d'implementació, «constitueix una intervenció rendible que es pot aplicar a altres tipus de poblacions recluses que presenten un risc elevat de reincidència violenta» (Duwe, 2018).

Si actualitzem les dades de què disposem fins al moment (Taula 5) sobre l'eficàcia del model CoSA per a la reducció de la reincidència en estudis amb grup control (Bates, Macrae, Webb i Williams, 2012; Bates, Williams, Wilson i Wilson, 2014; Duwe, 2012, 2018; Wilson, Cortoni i MCWhinnie, 2009; Wilson, Picheca i Prinzo, 2007) i hi afegim l'últim estudi de Wilson (2018), podem concloure que *Cercles* és útil per disminuir la reincidència violenta. De fet, tots els estudis que van registrar i comparar aquesta mesura van trobar diferències significatives entre el grup MC (taxa mitjana de reincidència del 8,65%; DE = 6,29; Mín. = 0 / Màx. = 15) i el grup control (m = 36,40%; DE = 23,24; Mín. = 9,90 / Màx. = 66,60%). No obstant això, els resultats obtinguts són mixtos quant a la reducció de la reincidència general i sexual. Mentre que la taxa mitjana de reincidència general dels MC és del 28,86% (DE = 15,95; Mín. = 11,30 / Màx. = 50), i la del grup control és del 47,96% (DE = 17,98; Mín. = 25,40 / Màx. = 68), aquestes diferències són significatives en 3 dels 5 estudis que l'avaluen. Així mateix, la taxa de reincidència sexual, tot i ser inferior al grup MC (m = 2,94%; DE = 3,45; Mín. = 0 / Màx. = 9,20), respecte al grup control (m = 13,51; DE = 8,31; Mín. = 3,20; Màx. = 27,70), aquestes divergències només són estadísticament significatives en 3 dels 6 estudis realitzats. D'igual manera que es va posar en relleu al primer informe (Nguyen *et al.*, 2018), els estudis publicats sobre la seva eficàcia presenten limitacions metodològiques rellevants que poden estar incidint sobre els resultats obtinguts i l'impacte real de *Cercles*, on cobren especial importància aspectes com la reduïda grandària de la mostra, l'heterogeneïtat dels grups de comparació, la disparitat i brevetat dels períodes de seguiment, els indicadors d'eficàcia utilitzats (circumscrits generalment a una única variable com és la reincidència oficial) i la baixa taxa d'ocurrència d'alguns dels criteris registrats (especialment la reincidència sexual).

Altres indicadors més centrats en la reinserció i altres variables psicosocials assenyalen que la participació en un *Cercle de Suport i Responsabilitat*, a més de reduir la probabilitat de reiteració delictiva, millora el benestar físic i psicològic (Bates *et al.*, 2012; Höing, Völgevang i Bogaerts, 2017; MCCartan *et al.*, 2014), així com les relacions socials i afectives (Bates *et al.*, 2012; Clarke *et al.*, 2017) i l'accés a recursos

comunitaris (Bates *et al.*, 2012; Clarke *et al.*, 2017; MCCartan, Kemshall, Westwood, Solle, MacKenzie i Pollard, 2014).

Taula 5. Resum d'estudis sobre l'eficàcia del model CoSA amb grup control

Estudis amb grup control	Grandària mostra		Reincidència		Significació estadística Test de Fisher/ χ^2
	MC	Control	Cercles f (n)	Control f (n)	
Wilson, Picheca & Prinzo (2007)	60	60	G 28,3% (17)	G 43,3% (26)	$p = ns$
			V 15,0% (9)	V 35,0% (21)	$p < ,001$
			S 5,0% (3)	S 16,6% (10)	$p < ,05$
Wilson, Cortoni & MCWhinnie (2009)	44	44	G 11,3% (5)	G 38,6% (17)	$p < ,01$
			V 9,1% (4)	V 34,1% (15)	$p < ,01$
			S 2,2% (1)	S 13,6% (6)	$p = ns$
	19	18	V 10,5% (2)	V 66,6% (12)	$p < ,01$
			S 0,0% (0)	S 27,7% (5)	$p < ,05$
Bates, Macrae, Webb & Williams (2012)	54	54	S 19,2% (5)	S 18,5% (10)	$p = ns$
Duwe (2012)	31	31	G 38,7% (12)	G 64,5% (20)	$p < ,05$
			S 0,0% (0)	S 3,2% (1)	$p = ns$
Bates, Williams, Wilson & Wilson (2014)	71	71	G 16,0% (12)	G 25,4% (18)	$p = ns$
			V 0,0% (0)	V 9,9% (7)	$p < ,05$
			S 4,2% (3)	S 7,0% (5)	$p = ns$
Duwe (2018)	50	50	G 50,0% (25)	G 68,0% (34)	$p < ,05$
			S 0,0% (0)	S 8,0% (4)	$p < ,05$

Nota: G=Reincidència general; V=Reincidència violenta (inclou sexual); S=Reincidència sexual; ns=no significatiu ($p > ,05$).

El model CoSA també presenta clars avantatges socials i econòmics. De fet, els estudis centrats a analitzar-ne el cost-benefici remarquen que la posada en funcionament de *Cercles* suposa un estalvi anual de 23.949 £ al Regne Unit (Elliot i Beech, 2013) i la seva rendibilitat econòmica pot arribar a triplicar la inversió inicial als Estats Units (Duwe, 2018).

Tal com assenyala Kitson-Boyce (2018), tot i que empíricament els resultats centrats en l'eficàcia de *Cercles* sobre la reincidència són encara inconsistents i presenten limitacions metodològiques, sembla que aquest model té un impacte positiu en la millora del benestar psicològic i en la reducció de l'aïllament social i la soledat dels *Membres Centrals*. El que posa de manifest aquesta realitat és que encara és necessari continuar avaluant el model CoSA i promoure la recerca tant quantitativa com qualitativa, tant a escala nacional com internacional, per poder arribar a establir

conclusions més consistents i generalitzables. En aquest informe es presenten els resultats derivats de les anàlisis realitzades sobre les variables recollides i actualitzades dels cinc grups d'estudi fins a la primera quinzena de gener del 2019. En primer lloc, es descriuen els criteris de selecció per a la inclusió dels subjectes en cada grup. En segon lloc, atès que la grandària de la mostra ha anat augmentant durant l'any 2018, s'han tornat a analitzar les dades i s'exposa de manera descriptiva un resum de les característiques personals, penals, penitenciàries, de risc i de tractament penitenciari que defineixen tot el conjunt de la mostra. En tercer lloc, es presenten novament els resultats derivats de les comparacions entre el grups d'estudis, per tal de comprovar-ne les diferències i similituds i determinar si resulten grups homogenis i comparables, atesa l'ampliació del nombre de casos a tots els grups. Finalment, s'analitzen descriptivament les dades de reincidència penitenciària per a tota la mostra i per a cada grup d'estudi.

3. Objectius específics del present informe

Per a aquesta segona fase de la recerca, s'han establert els objectius següents:

- 3.1. Descriure les característiques principals (personals, socials, penals, penitenciàries, de tractament i de risc) dels delinqüents sexuals que configuren la mostra d'estudi.
- 3.2. Descriure i comparar les característiques (personals, socials, penals, penitenciàries, de tractament i de risc) dels cinc grups que formen part de l'avaluació.
- 3.3. Presentar de manera descriptiva la taxa de reincidència penitenciària i d'execució penal del conjunt total de la mostra i per a cadascun dels cinc grups.
- 3.4. Revisar els processos establerts en els estàndards de qualitat del projecte *CerclesCat* en relació amb els *MC* i l'operativa dels *Cercles*.
- 3.5. Suggestir propostes i aspectes a millorar en el funcionament i l'avaluació dels *Cercles*.

4. Metodologia

4.1. Població estudiada

La mostra està formada per un total de 110 homes majors d'edat ($m = 45,32$ anys; $DE = 11,86$; Mín. = 20, Màx. = 76), en el moment de tancament de la fase II de l'estudi) condemnats per la comissió de delictes sexuals que compleixen o han complert una pena privativa de llibertat a les presons de Catalunya. La recollida de les variables d'estudi d'aquests subjectes es va tancar amb data 17/01/2019. A continuació, es descriuen els criteris de selecció dels subjectes per a cadascun dels grups als quals han estat assignats:

- Grup *Cercles*: Membres Centrals que han participat en el programa *CerclesCat*. Del total de la mostra estudiada, el 18,2% ($n = 20$) dels subjectes corresponen a aquest grup. Dins aquesta categoria, s'inclouen tots els participants en el programa *Cercles* des de l'any 2013 fins a finals del 2018.
- Grup *Col·laborador*: persones que no han fet *Cercles* per motius aliens a ells. D'aquesta manera, els candidats no escollits en el mateix període però que complien les condicions per ser potencials *MC* constitueixen el 20,9% ($n = 23$) de la mostra.
- Grup *Rebuig*: subjectes que no han fet *Cercles* perquè no ho han volgut ells, però en canvi sí que han participat en el programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual dins de la presó i han obtingut valoracions positives, malgrat que continuen presentant un risc moderat o alt de reincidència. Els subjectes seleccionats en aquest cas representen el 10% ($n = 11$) de tot el conjunt de la mostra.
- Grup *Cantera*: individus que no han fet *Cercles* perquè l'equip de tractament del centre penitenciari no els ho ha proposat per diversos motius, tot i que han realitzat el tractament específic en l'àmbit de la violència sexual dins de la presó amb valoracions positives del programa i presenten un risc moderat o alt de reincidència. Així, un 19,1% ($n = 21$) de la mostra analitzada va ser classificada dins aquest grup.
- Grup *Refractari*: interns que no han volgut participar en cap programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual durant el compliment de la condemna o no els han superat satisfactòriament i presenten un risc moderat o alt de reincidència. En el moment de la finalització de la recollida de

dades de la II fase de l'estudi, aquest grup representava el 31,8% ($n = 35$) del total de la mostra estudiada.

4.2. Variables estudiades

A l'Annex 9 s'adjunten les variables d'estudi, amb la descripció bàsica i la codificació de les dades. Les taules 12-18 resumeixen les variables personals, penals, penitenciàries, de tractament, de risc i de reincidència que s'han recollit per a tots els subjectes de la mostra. Addicionalment, també s'han recollit dades sobre els indicadors de qualitat del programa *CerclesCat*. En total, s'han recollit i analitzat més de 400 variables en aquest estudi.

4.3. Procediment

Les dades sobre els indicadors de qualitat que s'han obtingut per a aquesta recerca provenen de diverses fonts d'informació a les quals s'ha accedit o bé s'han recollit de manera indirecta a través d'altres professionals. Les fonts principals han estat:

- a) Arxius i documentació del Manual de Qualitat *CerclesCat*
- b) Qüestionaris

Les dades sociodemogràfiques, penals, penitenciàries, de tractament i de risc s'han extret dels arxius i els expedients penitenciaris, així com dels fitxers que constitueixen el Sistema Informàtic Penitenciari Català (SIPC).

Es defineix la reincidència com «la comissió d'un nou delictes quan ja se n'ha comès prèviament un altre o uns altres» (Capdevila *et al.*, 2015, p. 15). En si mateixa, la reincidència sembla un concepte simple, ja que fa referència a la reiteració de la conducta delictiva. No obstant això, analitzada empíricament, presenta una sèrie de propietats en la seva definició que ens obliga a distingir entre diversos tipus de reincidència segons la font a partir de la qual es registri (Nguyen, Arbach-Lucioni i Andrés-Pueyo, 2011). Per tant, els estudis poden utilitzar diferents mesures per quantificar la taxa de reincidència delictiva, sent el nombre de detencions, condemnes o empresonaments els criteris més emprats (Cid, 2007). Així, la utilització d'un o altre tipus d'índex ens permetrà aproximar-nos, amb més o menys precisió, a la taxa de reincidència real (Capdevila *et al.*, 2015). En el present estudi s'ha pres la reincidència penitenciària com a indicador per mesurar la reiteració delictiva.

Per als objectius de l'estudi, es defineix la reincidència penitenciària com «un nou ingrés en un centre penitenciari de persones que prèviament ja han estat sotmeses (com a mínim una vegada) a una pena de presó» (Capdevila *et al.*, 2015).

L'inici del període de seguiment comprèn des de la data de la llibertat definitiva de cada subjecte de la mostra (en cas de no haver complert encara la totalitat de la condemna en el moment del tancament de l'estudi, la data d'inici seria la de la progressió a règim obert, sempre que la persona no hagi estat regressada posteriorment) fins al 17 de gener de 2019 com a data de tancament de l'estudi. Així doncs, el període de seguiment per a tota la mostra va ser d'una mitjana de 999,18 dies ($DE = 556,93$; Mín. = 7; Màx. = 2662), fet que equival a 2,74 anys.

Les dades sobre reincidència penitenciària s'han obtingut a través del Sistema Informàtic Penitenciari Català (SIPC).

4.4. Anàlisi de dades

Les dades d'aquesta recerca s'han examinat mitjançant el programa estadístic IBM SPSS Statistics 24. A continuació, es detallen les anàlisis realitzades:

- a) Exploració descriptiva de la mostra i dels cinc grups d'estudi mitjançant el càlcul de les freqüències de totes les variables d'estudi, així com l'obtenció dels estadístics més habituals per a les variables contínues (mitjana, desviació estàndard, valors mínims i màxims).
- b) Comparació de grups a través de la prova t Student de comparació de mitjanes o la prova U de Mann-Whitney (aquest últim per als casos en els quals les variables quantitatives no segueixen una distribució normal), així com la prova d'independència Ji-Quadrat, el test exacte de Fisher i la prova z de comparació de proporcions. S'ha utilitzat la correcció de Bonferroni per tal de minimitzar l'error tipus I (rebutjar la hipòtesi nul·la quan aquesta és vertadera) a les comparacions múltiples.

4.5. Equip de treball

Fase II:

- Manel Capdevila Capdevila. Responsable d'investigació del CEJFE.
- Marta Ferrer Puig. Excap de l'Àrea d'Investigació i Formació d'Execució Penal del CEJFE. Actualment subdirectora general de Reparació i Execució Penal a la Comunitat de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes.
- Margalida Ferrer Pons. Extècnica becada de la Unitat d'Investigació del CEJFE.
- Andrea Arnalda Muñoz. Tècnica becada de la Unitat d'Investigació del CEJFE.
- Carles Soler Iglesias. Subdirector general de Programes de Rehabilitació i Sanitat de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes.
- Joan Pere Queralt Beltran. Excap de Servei de Medi Obert i Serveis Socials de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes. Actualment subdirector de Tractament del CP Quatre Camins.
- Àngels Nuñez Cirera. Responsable de la Unitat de Medi Obert i Serveis Socials de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes.
- Isabel Berdeal Blasco. Extècnica de la Unitat de Medi Obert i Serveis Socials de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes. Actualment psicòloga del CP de Joves.
- Jordi Camps Martí. Responsable de la Unitat de Programes d'Intervenció Especialitzada de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes.
- Marian Martínez García. Tècnica de la Unitat de Programes d'Intervenció Especialitzada de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes.
- Antonio Andrés Pueyo. Catedràtic del Departament de Psicologia Clínica i Psicobiologia. Facultat de Psicologia. Universitat de Barcelona.
- Thuy Nguyen Vo. Investigadora del Grup d'Estudis Avançats en Violència (GEAV). Facultat de Psicologia. Universitat de Barcelona.
- Patrícia Bosch García. Comitè Executiu *CerclesCat*. Fundació Salut i Comunitat.

5. Resultats

A l'Annex 9 es recullen les taules amb tots els resultats obtinguts en aquesta recerca (taules 12 a 46). Com a la recerca anterior (Nguyen *et al.*, 2018), les variables recollides s'han agrupat en sis categories: 1) dades personals; 2) dades penals relacionades amb la condemna; 3) dades penitenciàries de la seva estada actual a presó; 4) dades concretes del programa específic de tractament per delictes sexuals i del RisCanvi-C; 5) dades de reincidència penitenciària i d'execució penal, i 6) variables relacionades amb els indicadors de qualitat del programa *Cercles*.

En aquest apartat es descriuen les característiques més rellevants dels cinc grups d'estudi. En primer lloc, es presentaran els resultats per a tot el conjunt de la mostra i, posteriorment, es reportaran les dades obtingudes per a cada grup analitzat.

5.1. Descripció general de la mostra

Pel que fa a les variables personals, la majoria dels homes que formen part d'aquest estudi resideixen a Catalunya (96,2%) i al voltant d'un terç són estrangers (29,5%). Una gran proporció de la mostra disposa d'estudis primaris (43,3%) o d'ESO (42,3%) i menys del 15% dels subjectes ha finalitzat els estudis de batxillerat o universitaris. A nivell familiar, s'observa que la meitat de la mostra té fills (52,3%).

En relació amb les variables penals, dos terços són primaris (67%) i quasi la meitat compleixen penes de presó superiors a 10 anys (42,7%). A més d'estar condemnats a una pena privativa de llibertat, 8 subjectes (7,6%) també tenen imposada una mesura de llibertat vigilada. La meitat (52,4%) té una ordre de protecció a la víctima (OPV) i la majoria d'ells han de pagar una responsabilitat civil (82,2%). Com a grup, van cometre el delicte base a una edat mitjana de 31,13 anys ($DE = 9,98$; Mín. = 16 / Màx. = 65), que pràcticament coincideix amb la mitjana d'edat del seu primer ingrés penitenciari ($m = 29,61$; $DE = 10,53$; Mín. = 17 / Màx. = 61). A la pena base consten una mitjana de 3,02 delictes ($DE = 2,83$; Mín. = 1 / Màx. = 16), entre els quals s'inclouen els de naturalesa sexual ($m = 1,32$; $DE = 0,72$; Mín. = 1 / Màx. = 4) com els més freqüents, seguits d'altres delictes violents no sexuals ($m = 1,01$; $DE = 1,91$; Mín. = 0 / Màx. = 12) i no violents ($m = 0,66$; $DE = 1,72$; Mín. = 0 / Màx. = 10). La pena de presó imposada pel delicte base arriba a una mitjana de 4.140 dies ($DE = 3.130$; Mín. = 180 / Màx. = 15.330), cosa que equival a uns 11,34 anys.

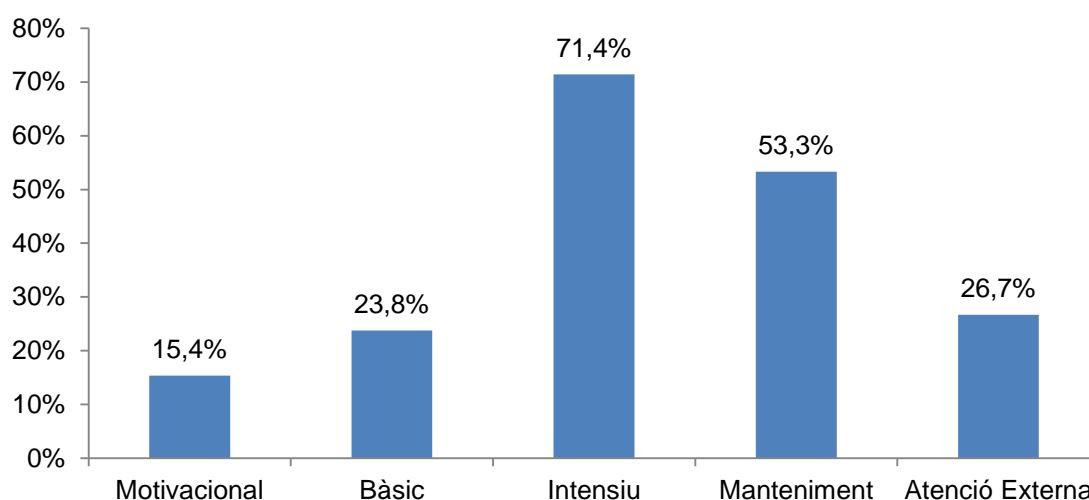
Respecte a les variables penitenciàries, aproximadament dues de cada tres persones condemnades han estat en presó preventiva (73,3%), i la majoria ha ingressat a la presó per complir la seva condemna amb una classificació inicial en segon grau (92,4%). Durant la seva estada a presó, més de dos terços dels subjectes han passat per més de 20 dependències (70,1%), una proporció gairebé similar ha estat a mòduls d'especial supervisió (65,7%) durant una mitjana de 120,39 dies ($DE = 200,92$; Mín. = 0 / Màx. = 837) i tres quartes parts compten amb expedients disciplinaris (76,2%). La meitat d'ells ha gaudit de permisos ordinaris (53,3%) i més d'una tercera part ha estat progressat a tercer grau penitenciar (41%). No obstant això, aproximadament un de cada cinc ha estat regressat a segon grau (20%) o a primer grau (22,9%) i s'ha produït un trencament de condemna en una petita proporció dels casos (7,6%). Com a la recerca anterior (Nguyen *et al.*, 2018), s'observa com a dada rellevant que tres de cada quatre subjectes surten en llibertat definitiva des de segon grau (76,1%).

En relació amb les variables de risc, la darrera avaluació realitzada amb el *RisCanvi-C* estimava un risc de violència autodirigida o intrainstitucional moderat o alt en dos terços dels subjectes avaluats (66,7% i 70,5% respectivament) i de reincidència violenta en quatre de cada cinc casos (81,9%). Si analitzem en detall els 43 factors de risc del *RisCanvi-C*, tenint en compte la mostra d'estudi que s'ha seleccionat, tots han comès un delictes base violent i presenten un comportament sexual promiscu o una parafília. De les característiques diferencials, podem destacar que una proporció elevada mostrava un increment en la freqüència, gravetat o diversitat dels seus delictes (82,9%) i tres de cada quatre individus comptava amb expedients disciplinaris durant la seva estada a la presó (73,3%). Quant a la resta de factors, més de la meitat dels subjectes avaluats van dur a terme el delictes pel qual compleixen condemna després dels 28 anys (53,3%), no es trobaven sota els efectes de cap substància en aquell moment (70,2%) i van produir lesions físiques i/o psíquiques a una o més víctimes (84,8%). En el mateix sentit, al voltant de la meitat o més ja presentava una història prèvia de violència (62,1%), va iniciar la seva activitat delictiva entre els 17 i els 30 anys (57,1%) i ha tingut conflictes amb altres interns (49,5%). A nivell sociofamiliar, un de cada dos subjectes ha experimentat una socialització problemàtica en la seva família d'origen (51,5%) i una proporció lleugerament inferior també presenta una història de desajust infantil (39,8%) i té familiars amb antecedents delictius (40,6%). A nivell clínic, destaca que més de la meitat dels infractors mostra una resposta limitada al tractament (58,1%), així com un afrontament disfuncional envers les situacions estressants (53,3%) i trets marcats d'irresponsabilitat (52%). Una proporció inferior dels casos manifesta clarament actituds antisocials (41,9%), pateix algun trastorn de

personalitat relacionat amb el clúster B (44,8%) i mostra trets d'hostilitat (38,1%), d'impulsivitat i inestabilitat emocional (43,8%).

Pel que fa al programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual² (Figura 4), la majoria dels subjectes de la mostra han estat donats d'alta en algun moment per participar en aquest programa durant la seva estada a presó (no obstant això, no tots el van iniciar, ja que un 15,5% finalment no va realitzar cap combinació de subprogrames).

Figura 4. Distribució de la mostra dins els subprogrames específics d'intervenció en l'àmbit de la violència sexual

De tots els subprogrames específics existents, el més freqüent és l'Intensiu (71,4%), seguit del de Manteniment (53,3%), el d'Atenció Externa i el Bàsic (26,7% en ambdós casos) i, en darrer lloc, el Motivacional (15,4%). Quant a la composició dels subprogrames seguits per aquells que han participat a les sessions de tractament, el més freqüent és combinar l'Intensiu amb el de Manteniment (26,2%) i, en alguns casos, també complementar-lo amb el d'Atenció Externa (15,5%). No obstant això, tal com es va posar en relleu a l'anterior recerca (Nguyen *et al.*, 2018), el ventall de

² El *Programa marc d'intervenció en interns amb delictes sexuals* (2003) estableix tres nivells d'intervenció. El primer nivell està constituït pel programa preparatori i informatiu (subprograma *Motivacional*); en el segon nivell es preveu la realització d'una avaluació inicial i una intervenció bàsica (subprograma *Bàsic*) o intensiva (subprograma *Intensiu*) en funció del perfil i els factors de risc detectats en l'avaluació prèvia, finalment, en el tercer nivell es realitza tant el seguiment en règim obert i posterior llibertat condicional com l'atenció especialitzada per part dels professionals de seguiment i atenció comunitària (subprogrames de *Manteniment* i d'*Atenció Externa*).

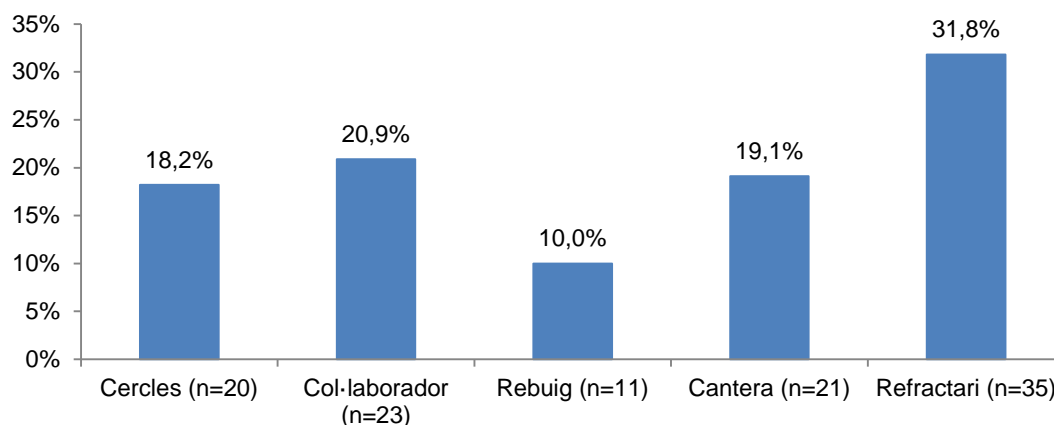
combinacions possibles en relació amb els subprogrames de la intervenció és molt ampli. Finalment, si ens centrem en la relació entre els interns i els professionals dels centres penitenciaris, observem que les entrevistes més freqüents són les que s'enregistren pels educadors ($m = 59,42$; $DE = 51,45$; Mín. = 1 / Màx. = 368), seguides de les dels treballadors socials ($m = 45,08$; $DE = 31,85$; Mín. = 0 / Màx. = 128), els psicòlegs ($m = 35,30$; $DE = 43,37$; Mín. = 0 / Màx. = 391) i els juristes ($m = 17,45$; $DE = 16,33$; Mín. = 0 / Màx. = 82).

5.2. Comparació de grups

Com ja es va plantejar a l'informe previ (Nguyen *et al.*, 2018), un dels objectius principals d'aquesta recerca és determinar si hi ha diferències entre els *MC* (és a dir, els que formen part del grup *Cercles*) i aquells subjectes que, tot i complir els requisits per participar en el programa *Cercles de Suport i Responsabilitat*, no han estat seleccionats per motius aliens a la seva voluntat (grup *Col·laborador*). Així, una de les conclusions que es van derivar del primer informe és que els grups *Cercles*, *Col·laborador* i *Rebuig* presentaven característiques similars i comparables, fet que permetia determinar que les diferències entre aquests tres grups es podien atribuir parcialment a l'efecte de la participació del grup *Cercles* dins el programa. No obstant això, atès que la grandària de la mostra ha augmentat en tots els grups d'estudi al llarg de l'any 2018, esdevé necessari tornar a comparar les variables personals, socials, penals, i penitenciàries i de risc dels cinc grups d'estudi. A continuació, es presenten els resultats obtinguts d'aquestes comparacions (tots els resultats de les anàlisis realitzades que es presentaran a continuació es poden consultar a les taules 19 a 46 de l'Annex).

La Figura 5 resumeix la distribució dels subjectes dins els grups d'estudi en relació amb la totalitat de la mostra.

Figura 5. Distribució de la mostra en funció del grup d'estudi assignat

5.2.1. Grup Cercles

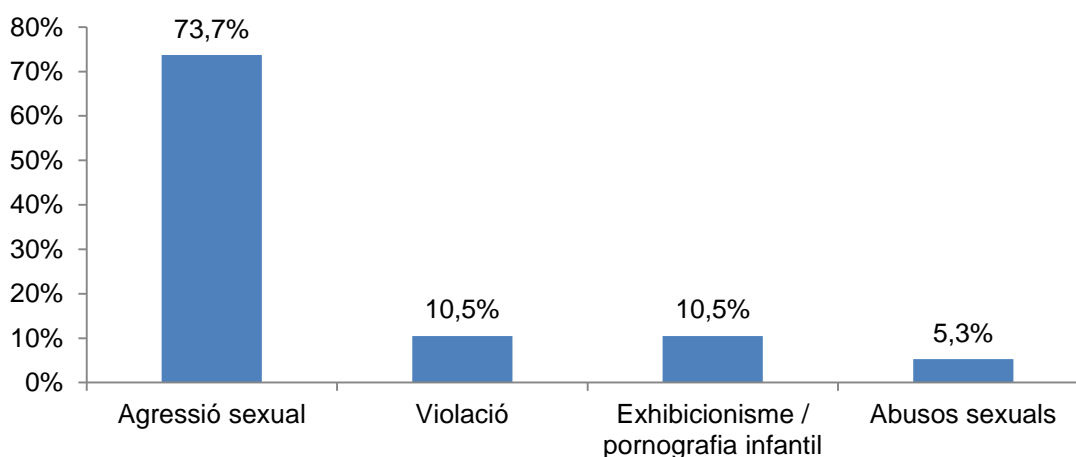
En aquesta secció es presenten els resultats descriptius derivats de les anàlisis de les variables sociodemogràfiques, penals, penitenciàries, de tractament i de risc de les persones que participen en el programa *Cercles de Suport i Responsabilitat* com a MC (i que constitueixen el grup *Cercles* del present estudi). La descripció d'aquests individus facilitarà l'elaboració d'un perfil de les característiques més rellevants i, posteriorment, permetrà identificar les similituds i discrepàncies que hi ha entre aquests i la resta dels subjectes que configuren la resta de grups d'estudi de la mostra.

Com ja s'ha comentat prèviament, aquesta submostra està formada per 20 subjectes, amb una mitjana d'edat de 49,63 anys ($DE = 6,14$; Mín. = 37 / Màx. = 64) en el moment de tancament de la segona fase de la recerca. El 42,1% dels MC han estat derivats des del CP Quatre Camins, el 31,6% des del CP Obert de Barcelona, el 21,1% prové del CP Brians 2 i el 5,3 restant va ser proposat per l'ASSEP (Àrea de Serveis Socials d'Execució Penal) de l'àmbit territorial de Barcelona.

En termes sociodemogràfics, podem dir que el 78,9% dels MC són d'origen espanyol, mentre que el 21,1% restant són estrangers. D'aquests últims, el 40% tenen obert un expedient d'expulsió del país. El 27,8% de la mostra només ha finalitzat els estudis primaris, més de la meitat (55,6%) compta amb una formació equivalent a l'ensenyança secundària obligatòria i un petit percentatge (11,1%) ha cursat estudis superiors. La meitat dels subjectes parla català (50%) i quasi 3 de cada 4 també castellà. A més, el 40% dels individus tenen fills.

Si ens centrem en les variables penals, trobem que van cometre el delicte base a una edat mitjana de 33,42 anys ($DE = 6,44$; Mín. = 21 / Màx. = 43). En relació amb el tipus de delicte sexual, el 84,2% va ser condemnat per agressió sexual (on el 10,5% d'aquests casos són de violació), el 10,5% per exhibicionisme, consum o distribució de pornografia infantil i el 5,3% restant per abusos sexuals dins el context de violència de gènere (Figura 6). La mitjana de delictes que consten a la sentència és de 3,95 ($DE = 4,07$; Mín. = 1; Màx. = 16). Pràcticament la totalitat d'ells van ser condemnats a penes privatives de llibertat (94,7%), mentre que a un percentatge molt petit se li va imposar una llibertat vigilada, a més de l'internament a presó (5,3%). Més de la meitat (63,2%) compleixen o han complert penes superiors a 10 anys, amb una mitjana de 6121,58 dies ($DE = 3787,41$; Mín. = 365 / Màx. = 14569), que equivaldria a uns 16,77 anys. El 78,9% d'aquests homes han de satisfer una responsabilitat civil i també consta una ordre de protecció a la víctima (OPV) en la meitat (52,6%) dels casos.

Figura 6. Tipus de delicte sexual comès a la pena base pel grup Cercles

A nivell penitenciari, el 73,7% ha estat a presó preventiva en algun moment. A més, el 15,8% ja comptava amb ingressos previs a la presó i el seu primer ingrés va ser a una edat mitjana de 31,37 anys ($DE = 8,51$; Mín. = 19 / Màx. = 51). La majoria d'ells (89,5%) va ser classificat en segon grau inicialment i al voltant de les tres quartes parts han passat per 20 dependències o més (73,7%). Així mateix, el 50% també ha passat per mòduls de supervisió especial, i s'hi van estar allà una mitjana de 16,86 dies ($DE = 28,29$; Mín. = 0 / Màx. = 94). El 73,7% dels individus té expedients disciplinaris i ha protagonitzat una mitjana de 1,80 incidents greus ($DE = 1,20$; Mín. = 0 / Màx. = 4) i de 1,27 molt greus ($DE = 1,38$; Mín. = 0 / Màx. = 5). S'ha registrat un trencament de condemna en un percentatge baix, el 5,3% dels casos. Tres quartes parts (73,7%) han

estat ingressats al CP d'Homes de Barcelona, dada que coincideix precisament amb el nombre de persones que han estat en presó preventiva, atès que és el centre de referència per a aquest tipus de mesura cautelar. El 63,2% ha estat al CP Quatre Camins i la mateixa proporció ha passat per l'antic Centre Penitenciari Obert 1 de Barcelona (63,2%), un percentatge menor per a Brians 1 (47,4%) i Brians 2 (36,8%) i al voltant del 10%-15% per a la resta de presons al llarg de la seva trajectòria penitenciària.

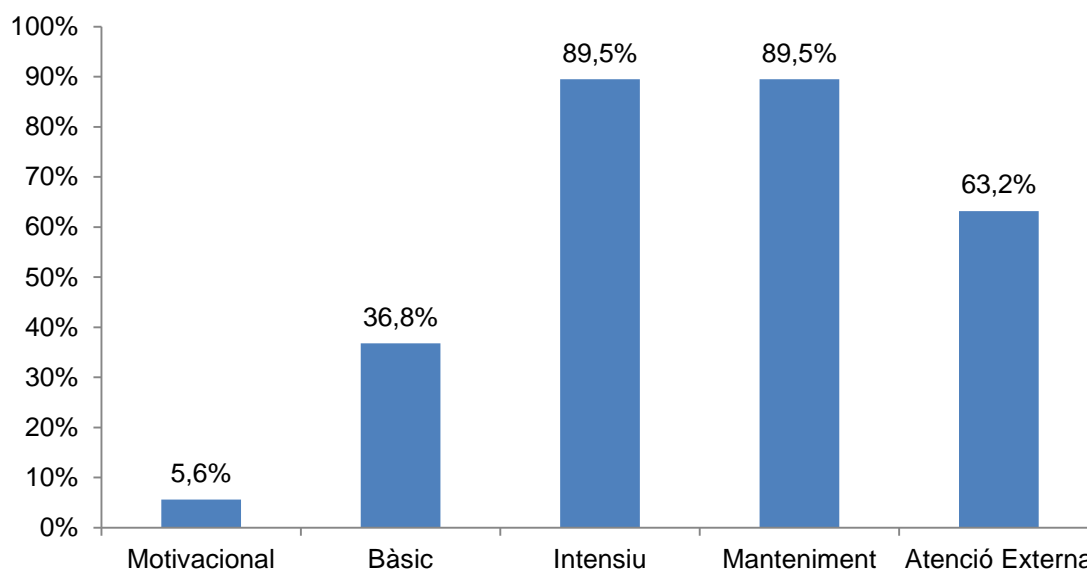
Més de la meitat (57,9%) ha gaudit de permisos ordinaris, els quals han estat aprovats en quasi la meitat ($m = 13,37$; $DE = 14,28$; Mín. = 0 / Màx. = 43) de les sol·licituds presentades pels interns ($m = 31$; $DE = 35,33$; Mín. = 0 / Màx. = 114). Un 52,6% ha estat progressat a tercer grau; no obstant això, el 15,8% ha estat regressat a primer grau i un 26,3% a segon grau en algun moment de la seva condemna. Actualment, el 66,7% dels que participen o han participat a un Cercle ja han sortit en llibertat definitiva.

Les entrevistes realitzades entre el MC i els professionals dins els centres penitenciaris que s'han recollit amb més freqüència a l'agenda de tractament³ són les mantingudes amb els/les educadors/es socials, amb una mitjana de 65,63 anotacions ($DE = 35,99$; Mín. = 0 / Màx. = 143). En segon lloc es troben el/la treballador/a social ($m = 48,58$; $DE = 31,41$; Mín. = 8 / Màx. = 118), seguit del/la psicòleg/òloga ($m = 38,26$; $DE = 27,72$; Mín. = 1 / Màx. = 111) i el/la jurista ($m = 16,11$; $DE = 14,02$; Mín. = 0 / Màx. = 58).

Tots els MC han realitzat el programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual (requisit indispensable per participar en el programa *CerclesCat*) en algun o diversos dels seus subprogrames. Al voltant d'un terç completa el tipus Bàsic (36,8%) i el 89,5% ha finalitzat l'Intensiu i el de Manteniment. Posteriorment, el 63,2% li dona continuïtat amb el d'Atenció Externa (Figura 7). La combinació més freqüent dins aquest programa és l'agregació del subprograma Intensiu + Manteniment + Atenció Externa (42,1%), seguida del Bàsic + Intensiu + Manteniment (15,8%). No resulta gaire freqüent que passin per més de tres subprogrames. Generalment, on passen més temps donats d'alta és al de Manteniment, amb una mitjana de 770,24 dies ($DE = 606,21$; Mín. = 149 / Màx. = 2334) i la mitjana d'assistència a tots els subprogrames és superior al 95%. A més del programa específic de tractament, alguns subjectes també han assistit a altres espais terapèutics per a l'abordatge d'altres problemes específics com el consum de drogues, la salut mental i altres comportaments violents.

³ Aplicatiu del SIPC on els professionals de l'àmbit (psicòlegs, educadors, juristes i treballadors socials) recullen anotacions de les diferents entrevistes i contactes periòdics amb els interns.

Figura 7. Distribució de la participació dels MC als diferents subprogrames d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual

Pel que fa a les variables de risc, els Membres Centrals presenten el perfil següent a la seva última avaluació amb el protocol RisCanvi-C (Taula 6):

- Tots van cometre un delictes sexual violent (ítem 1), presenten un comportament sexual promiscu o una parafília (ítem 33) i tenen la seva residència a menys de 100 km del centre penitenciari (ítem 17).
- Més del 90% portava menys d'un any ininterromput a la presó (ítem 6) i va incrementar la freqüència, gravetat o diversitat dels delictes comesos (ítem 9).
- Més de tres quartes parts han estat condemnats a penes de presó superiors a 6 anys (ítem 5).
- Més de la meitat d'ells van cometre el delictes base després dels 28 anys (ítem 2), van causar lesions a una o més víctimes (ítem 4), compten amb una història prèvia de violència (ítem 7), van iniciar l'activitat delictiva entre els 17 i els 30 anys (ítem 8), acumulen expedients disciplinaris (ítem 12), tenen un nivell educatiu baix (ítem 18), han patit una socialització problemàtica a la família d'origen (ítem 23) i mostra dificultats per fer front a estímuls o situacions estressants (ítem 36).
- Al voltant d'una tercera part presenta dificultats d'ajust penitenciari, que es reflecteix en l'existència de conflictes amb altres interns (ítem 10), l'incompliment de mesures penals (ítem 11) i regressions de grau (ítem 14).

- A nivell clínic, aproximadament el 20% mostra una resposta limitada al tractament (ítem 34), compta amb antecedents de conductes autolítiques (ítem 37), té un baix CI (ítem 39) i exhibeix trets impulsius i inestabilitat emocional (ítem 41). Així mateix, un percentatge semblant va cometre el delictes base sota els efectes d'alguna substància (ítem 3).
- Actualment, la majoria no presenta problemes d'abús o dependència a l'alcohol o altres drogues (ítems 30 i 31) i la prevalença de trastorns mentals (ítem 32) o de personalitat (ítem 35) és baixa.

Taula 6. Distribució dels factors de risc del *RisCanvi-C* en el grup *Cercles*

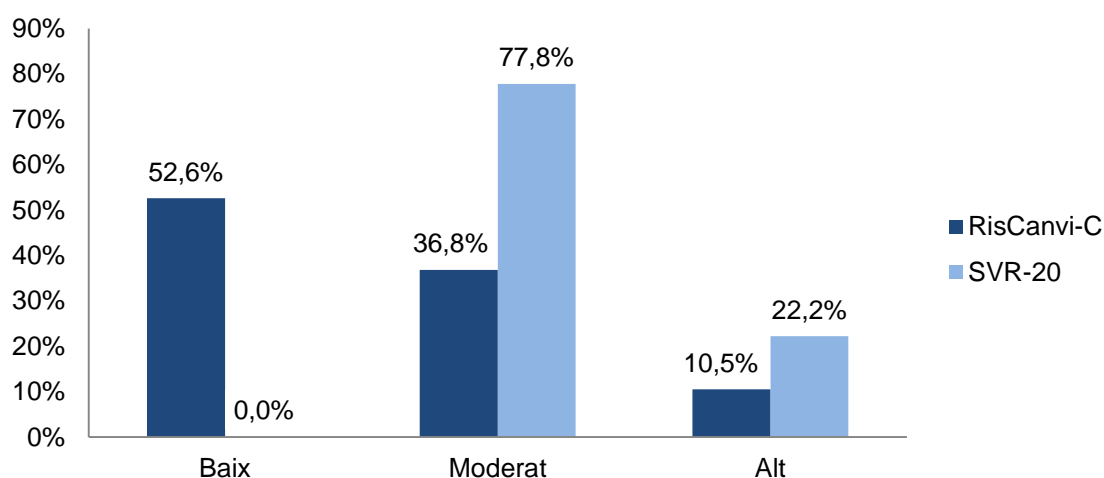
Ítems <i>RisCanvi-C</i>	Categories de resposta		
	No / 0 % (n)	? / 1 % (n)	Sí / 2 % (n)
1. Delictes base violent	0,0 (0)	0,0 (0)	100 (19)
2. Edat en el moment del delictes base*	5,3 (1)	31,6 (6)	63,2 (12)
3. Intoxicació durant la realització del delictes base	68,4 (13)	10,5 (2)	21,1 (4)
4. Víctimes amb lesions*	31,6 (6)	31,6 (6)	36,8 (7)
5. Durada de la pena*	5,3 (1)	10,5 (2)	84,2 (16)
6. Temps ininterromput a presó*	94,7 (18)	0,0 (0)	5,3 (1)
7. Història de violència	42,1 (8)	0,0 (0)	57,9 (11)
8. Inici de l'activitat delictiva o violenta*	5,3 (1)	57,9 (11)	36,8 (7)
9. Increment en freqüència, gravetat o diversitat	5,3 (1)	0,0 (0)	94,7 (18)
10. Conflictes amb altres interns	52,6 (10)	15,8 (3)	31,6 (6)
11. Incompliment de mesures penals	63,2 (12)	0,0 (0)	36,8 (7)
12. Expedients disciplinaris	31,6 (6)	0,0 (0)	68,4 (13)
13. Evasions o fugues	89,5 (17)	0,0 (0)	10,5 (2)
14. Regressió de grau	52,6 (10)	0,0 (0)	47,4 (9)
15. Trencament de permisos	88,9 (16)	0,0 (0)	11,1 (2)
16. Desajust infantil	68,4 (13)	10,5 (2)	21,1 (4)
17. Distància entre la residència i el centre penitenciari*	100,0 (18)	0,0 (0)	0,0 (0)
18. Nivell educatiu*	52,6 (10)	42,1 (8)	5,3 (1)
19. Problemes relacionats amb l'ocupació	63,2 (12)	15,8 (3)	21,1 (4)
20. Manca de recursos econòmics	78,9 (15)	10,5 (2)	10,5 (2)
21. Absència de plans viables de futur	63,2 (12)	15,8 (3)	21,1 (4)
22. Antecedents delictius en la família d'origen	57,9 (11)	10,5 (2)	31,6 (6)
23. Socialització problemàtica en la família d'origen	31,6 (6)	10,5 (2)	57,9 (11)
24. Manca de suport familiar i social	47,4 (9)	31,6 (6)	21,1 (4)
25. Pertinença a bandes o amistats delinqüents	94,7 (18)	5,3 (1)	0,0 (0)
26. Pertinença a grups socials de risc delictiu	84,2 (16)	10,5 (2)	5,3 (1)
27. Rol delictiu destacat	100,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)
28. Víctima de violència de gènere (només dones)	100,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)
29. Càrregues familiars actuals	84,2 (16)	15,8 (3)	0,0 (0)
30. Abús o dependència a les drogues	89,5 (17)	10,5 (2)	0,0 (0)
31. Abús o dependència a l'alcohol	89,5 (17)	5,3 (1)	5,3 (1)
32. Trastorn mental sever psicòtic o bipolar	89,5 (17)	5,3 (1)	5,3 (1)
33. Conducta sexual promíscua i de risc, o parafília	0,0 (0)	0,0 (0)	100,0 (19)
34. Resposta limitada al tractament	42,1 (8)	36,8 (7)	21,1 (4)
35. Trastorn de personalitat relacionat amb la ira, la impulsivitat o la violència	84,2 (16)	5,3 (1)	10,5 (2)

Ítems RisCanvi-C	Categories de resposta		
	No / 0 % (n)	? / 1 % (n)	Sí / 2 % (n)
36. Pobre afrontament de l'estrès	21.1 (4)	21.1 (4)	57.9 (11)
37. Intents o conductes d'autolesió	78.9 (15)	0.0 (0)	21.1 (4)
38. Actituds procriminals o valors antisocials	73.7 (14)	21.1 (4)	5.3 (1)
39. Baixa capacitat mental i intel·ligència*	73,7 (14)	5.3 (1)	21,1 (4)
40. Temeritat	78.9 (15)	21.1 (4)	0.0 (0)
41. Impulsivitat i inestabilitat emocional	52.6 (10)	26.3 (5)	21.1 (4)
42. Hostilitat	68.4 (13)	26.3 (5)	5.3 (1)
43. Irresponsabilitat	57.9 (11)	26.3 (5)	15.8 (3)

Nota. *Les categories de resposta son: Ítem 2: 0 = ≤22 anys, 1 = 23 a 28 anys, 2 = ≥29 anys; Ítem 4: 0 = no hi ha víctimes o aquestes presenten lesions físiques o psicològiques lleus, 1 = 1 víctima amb lesions moderades o greus, 2 = ≥2 víctimes amb lesions moderades o greus; Ítem 5: 0 = ≤2 anys, 1 = 2 a 6 anys, 2 = ≥6 anys; Ítem 6: 0 = ≤1 any, 1 = 1 a 3 anys, 2 = ≥3 anys; Ítem 8: 0 = ≤16 anys, 1 = entre els 17 i els 30 anys, 2 = >30 anys; Ítem 17: 0 = <100 km, 1 = entre 100 i 300 km, 2 = >300 km; Ítem 18: 0 = baix, 1 = mitjà, 2 = alt.

Pel que fa al risc, el 10,5% del grup *Cercles* presentaria una elevada probabilitat de dur a terme actes de violència autodirigida i intrainstitucional, mentre que pel trencament de condemna aquesta xifra pujaria fins al 15,8%. Si ens centrem en el risc de reincidència, el RisCanvi-C va estimar que el 36,8% dels MC presentaria un risc moderat i el 10,5% un risc alt de cometre nous delictes violents. Finalment, si ens centrem en el risc específic de reincidència sexual, els resultats amb l'SVR-20 indiquen un risc moderat per al 77,8% i alt per al 22,2% dels subjectes (vegeu la Figura 8). Respecte a les proves específiques per valorar el risc futur de violència sexual, s'ha de dir que només es disposava d'informació de l'SVR-20 en 12 dels 21 casos.

Figura 8. Nivells de risc de reincidència violenta i sexual del grup *Cercles*

Des del mes de desembre del 2017 (moment en què s'inicia la fase II de la recerca) fins a l'inici del tercer trimestre del 2018 (període en què finalitza la recollida de nous

casos d'aquesta fase), s'han valorat un total de 57 interns per ser derivats com a candidats a *MC*. D'aquests, el 26,3% ($n = 15$) complien criteris per participar en *Cercles*. La resta d'interns van ser descartats per alguna de les raons següents:

- Presentar un nivell baix de risc de reincidència
- Trobar-se molt a prop de la data de la llibertat definitiva
- No haver realitzat el programa específic de tractament per a delictes sexuals
- No reconèixer el delictes
- Residir fora de Barcelona
- No tenir motivació
- Patir una malaltia mental o discapacitat severa

En termes sociodemogràfics, els *MC* mostren unes característiques molt semblants a tot el conjunt de la mostra estudiada, tot i que segons aquests últims semblen presentar un nivell educatiu més baix. A nivell penal, també resulten bastant similars excepte en el fet que les penes de presó superiors a deu anys són lleugerament més prevalents en el grup *Cercles*. Les variables penitenciàries esdevenen anàlogues, tret que les persones que participen a *Cercles* tendeixen a passar menys temps dins dels mòduls d'especial supervisió.

En relació amb el tractament, ambdós grups tendeixen a participar en major proporció al subprograma Intensiu d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual. Finalment, quant al perfil de risc que presenten, s'observa un major ajust penitenciari per part dels *MC* i una millor resposta al tractament. En la mateixa línia, també són pronosticats amb un risc moderat o alt de reincidència violenta en una proporció inferior.

5.2.2. Grup Col·laborador

El grup *Col·laborador* està format per 23 subjectes, amb una mitjana d'edat de 46,9 anys ($DE = 12,79$; Mín. = 32 / Màx. = 70). A nivell sociodemogràfic, s'observa que la majoria d'ells són de nacionalitat espanyola (90%), tots resideixen a Catalunya (100%) i el 40% té fills. La meitat d'ells (50%) disposen d'estudis primaris, el 35% d'estudis secundaris, mentre que un 15% han finalitzat estudis universitaris o superiors. Pràcticament tots parlen o s'expressen en castellà (94,1%) i més de la meitat també ho fa en català (58,9%).

Quant a les variables penals, les dades ens indiquen que l'edat mitjana de comissió del delictes base sexual se situa al voltant dels 31,95 anys ($DE = 11,39$; Mín. = 18 / Màx. = 61). El 70% va ser condemnat per agressió sexual, el 20% per abús o agressió sexual contra menors de 13 anys i el 10% restant per abusos sexuals. El 90% va ser condemnat a penes privatives de llibertat, mentre que la resta (10%) també té imposada una llibertat vigilada. Més de la meitat (60%) compten amb condemnes inferiors a 10 anys. Tots ells han d'assumir econòmicament una responsabilitat civil (100%) i en el 55% dels casos també han de respectar una OPV.

Si ens centrem en les variables penitenciàries, es constata que més de la meitat (65%) ha estat en situació preventiva i el 20% va poder sortir en llibertat provisional. El 20% ja havia estat a la presó anteriorment i el seu primer ingrés penitenciari es va produir a una edat mitjana de 33,30 anys ($DE = 14,28$; Mín. = 17 / Màx. = 61). Tots (100%) van ser classificats inicialment en segon grau de tractament, més de la meitat (65%) ha gaudit de permisos ordinaris i el 45% ha progressat a tercer grau en algun moment de la seva condemna. Una mateixa proporció de subjectes ha estat posteriorment regressat a primer (15%) o a segon grau (15%). Al voltant de la meitat del grup ha passat per mòduls de supervisió especial (47,4%) i compta amb expedients disciplinaris (55%). Així mateix, han estat implicats en una mitjana de 2,33 incidents molt greus ($DE = 4,33$; Mín. = 0 / Màx. = 14) i de 3,44 fets greus ($DE = 6,61$; Mín. = 0 / Màx. = 26). El 57,9% dels subjectes ha sortit en llibertat definitiva i es troben en primer o segon grau.

Els/les educadors/es dels centres penitenciaris són els que han introduït a l'agenda de tractament més entrevistes amb els interns ($m = 56,20$; $DE = 35,44$; Mín. = 0 / Màx. = 111), seguides dels/les psicòlegs/òlogues ($m = 52,65$; $DE = 82,01$; Mín. = 2 / Màx. = 391), el/la treballador/a social ($m = 42,60$; $DE = 23,76$; Mín. = 3 / Màx. = 82) i el/la jurista ($m = 21,80$; $DE = 21,74$; Mín. = 0 / Màx. = 82).

Tots han estat donats d'alta al programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual. El 25% ha fet el subprograma Motivacional, el 35% ha finalitzat el Bàsic i la majoria ha completat l'Intensiu (95%). A més, el 70% ha participat en el subprograma de Manteniment i 55% ha realitzat el d'Atenció Externa. El 30% d'aquest grup tendeix a seguir el subprograma Intensiu + Manteniment, mentre que el 25% combina l'Intensiu + Manteniment + Atenció Externa. De la mateixa manera que al grup Cercles, les persones que formen part del grup Col·laborador passen més dies donats d'alta al subprograma de Manteniment, amb una mitjana de 607,87 dies ($DE =$

360,99; Mín. = 38/ Màx. = 1195) i la mitjana d'assistència a tots els subprogrames és superior al 93%.

Els resultats van constatar que el grup Cercles i Col·laborador eren similars quant a les variables sociodemogràfiques, penals i de tractament. Pel que fa a les variables penitenciàries, només es va trobar que el grup *Cercles* va ser regressat a segon grau en més ocasions que el grup Col·laborador.

En relació amb les variables associades al risc, es va trobar que el perfil del grup Col·laborador era molt semblant al del grup Cercles. De fet, només es van trobar diferències significatives en 2 dels 43 ítems que avalua el *RisCanvi-C*. Concretament, es va observar que els participants del grup Cercles van tendir a incrementar la freqüència, gravetat i diversitat dels seus delictes en major proporció que el grup Col·laborador (94,7% i 65% respectivament). Així mateix, també presentaven més problemes per fer front a l'estrès (57,9% enfront d'un 15%).

En relació amb el risc, ambdós grups van mostrar pronòstics semblants als quatre criteris considerats al *RisCanvi-C* (violència autodirigida, violència intrainstitucional, reincidència violenta i trencament de condemna). Tot i que la proporció observada de subjectes amb un risc moderat de reincidència violenta era superior en el grup Col·laborador (70%) que el grup Cercles (36,8%), aquestes diferències no van resultar estadísticament significatives. No obstant això, si ens centrem en el risc de reincidència específicament sexual, sí que van aparèixer diferències significatives, en el sentit que un percentatge més elevat de subjectes del grup Col·laborador va obtenir un nivell de risc baix (38,1%) en comparació al grup Cercles (4,8%) quan van ser valorats amb l'*Static-99*.

En la mateixa línia que la recerca anterior, podem tornar a afirmar que els subjectes que formen part del grup Col·laborador mostren un perfil similar als *MC* que constitueixen el grup Cercles, tot i observar-se que aquest últim presenta unes característiques lleugerament més complexes. Per tant, resulten grups comparables que permetran establir algunes conclusions sobre l'efecte de la participació en el programa.

5.2.3. Grup *Rebuig*

Com ja s'ha explicat prèviament, les persones que formen part d'aquest grup compleixen tots els criteris per ser derivats com a candidats a *MC* (és a dir, són com el

grup Cercles) amb l'excepció que declinen participar-hi quan se'ls ofereix aquesta possibilitat.

La imatge que obtenim d'aquest grup en termes sociodemogràfics és que els 11 individus que l'integren són homes que tenen una edat mitjana de 39,80 ($DE = 8,16$; Mín. = 36; Màx. = 65) i amb fills en el 40% dels casos. Tots són d'origen espanyol i el 90% té la residència fixada a Catalunya. El 30% ha finalitzat estudis primaris i el 50% estudis secundaris, mentre que un 20% de la mostra disposa d'un títol universitari o superior. Tots ells o bé parlen o entenen el castellà i la meitat també el català (57,2%).

A nivell penal, un 80% d'ells va ser condemnat per agressió sexual, l'altre 10% per abús o agressió sexual contra menors de 13 anys i el 10% restant per abusos sexuals. El grup *Rebuig* va cometre el delicte a una edat mitjana de 31,10 anys ($DE = 8,55$; Mín. = 20 / Màx. = 44) i tots van ser condemnats a penes de presó, de les quals el 90% van ser d'una durada superior a 10 anys. El 66,7% ha de pagar una responsabilitat civil i menys de la meitat té una OPV (40%).

Pel que fa a les variables penitenciàries, el 30% ja comptava amb ingressos a presó previs al delicte base i el seu primer contacte amb un centre penitenciari va ser a una edat mitjana de 30,80 anys ($DE = 9,83$; Mín. = 19 / Màx. = 45). El 90% d'ells va ser classificat en segon grau inicialment i un 10% en tercer grau. El 60% ha gaudit de permisos ordinaris i una mateixa proporció també ha progressat a tercer grau durant la seva condemna. No obstant això, un de cada tres ha estat regressat a segon grau (30%) posteriorment i la meitat d'ells ha finalitzat la condemna trobant-se en segon grau (50%).

Quant a la seva trajectòria dins la presó, el 70% ha passat per nombroses ubicacions (20 o més) i una proporció similar té expedients disciplinaris (70%). El 20% ha estat a mòduls d'especial supervisió i ha participat en una mitjana de 5 incidents greus ($DE = 7,96$; Mín. = 0 / Màx. = 24) i de 3 molt greus ($DE = 5,32$; Mín. = 0 / Màx. = 15). S'observa que les entrevistes més freqüents que s'enregistren a l'agenda de tractament són les que es duen a terme entre els interns i els/les educadors/es socials, amb una mitjana de 93,80 trobades ($DE = 78,06$; Mín. = 4 / Màx. = 227).

El 70% ha participat tant en el subprograma Intensiu d'intervenció en l'àmbit de la violència sexual com en el subprograma de Manteniment. Un 30% també ha realitzat el Bàsic i un altre 20% ha assistit al d'Atenció Externa. La combinació de subprogrames més freqüents dins el grup *Rebuig* és enllaçar l'Intensiu + Manteniment

(50%) i un 20% restant també inclou el d'Atenció Externa dins aquesta trajectòria. De manera similar que al grup *Cercles* i *Col·laborador*, els subjectes del grup *Rebuig* romanen més dies donats d'alta al subprograma de Manteniment, amb una mitjana de 1185 dies ($DE = 1094,66$; Mín. = 483 / Màx. = 3589) i el 100% ha assistit a tots els subprogrames als quals ha estat donat d'alta.

En aquest cas, els resultats obtinguts de les comparacions realitzades entre el grup *Cercles* i el grup *Rebuig* assenyalen que comparteixen les mateixes característiques a nivell sociodemogràfic, penal i penitenciari. Tot i així, s'observa que, en relació amb les variables relacionades amb el tractament, el grup *Cercles* tendeix a donar continuïtat al programa específic de tractament participant al mòdul d'atenció externa en major mesura que el grup *Rebuig* (63,2% i 20% respectivament).

Quant a les variables de risc, novament s'observa que el grup *Rebuig* exhibeix una distribució molt similar a la del grup *Cercles*. Dels 43 factors de risc del RisCanvi-C, els resultats assenyalaren que el grup *Rebuig* tendeix a passar més temps ininterromput a presó que el Grup *Cercles* i que aquestes diferències eren significatives. Per a la resta de variables de risc (factors de risc, nivells de risc de violència autodirigida, violència intrainstitucional, reincidència violenta i sexual, trencament de condemna), els dos grups presentaven la mateixa configuració.

En conclusió, es podria dir que aquells interns que no volen participar al programa *Cercles* presenten característiques equivalents als *MC*. Per tant, la seva semblança permet establir grups comparables per a posteriors anàlisis centrades en l'efecte del programa sobre la reincidència i la reinserció dels delinqüents sexuals.

De manera similar al que es va fer a la primera fase de la recerca, s'han analitzat qualitativament les informacions contingudes a l'agenda de tractament de tots els subjectes que formen el grup *Rebuig*, per intentar identificar les particularitats que puguin explicar els motius pels quals declinen participar en el programa *CerclesCat*. Els resultats reflecteixen que el 36,36% (4 dels 11 individus) no vol participar perquè és reticent a tornar a explicar el delicte a noves persones, i seguir parlant-ne quan es trobin a l'exterior. El 27,27% (3 d'11 subjectes) considera que no necessita el programa perquè ja té prou suport social i familiar o bé no és conscient de les seves necessitats. Una proporció similar (27,27%) es mostra poc motivat per implicar-se com a *MC* i el 9,09% (1 persona) no vol rebre l'ajuda de voluntaris, tot i valorar que necessita suport a l'exterior.

5.2.4. Grup *Cantera*

Atès que els grups Cercles, Col·laborador i Rebuig presentaven un perfil sociodemogràfic, penal, penitenciari, de tractament i de risc molt similar, es van agrupar en una única categoria per realitzar les comparacions amb el grup *Cantera* (aquells subjectes que compleixen els criteris de selecció per participar en el programa però que no se'ls ha proposat des dels equips de tractament del centre penitenciari per motius que impedeixen o dificulten la seva participació en el programa.).

Els 21 subjectes que formen el grup *Cantera* tenen una edat mitjana de 47,61 anys ($DE = 13,29$; Mín. = 28 / Màx. = 76). El 61,9% de la mostra és de nacionalitat espanyola i el 38,1% restant és estrangera. La major part d'ells resideix a Catalunya (95,2%) i tres de cada quatre tenen descendència (76,5%), amb una mitjana de 1,59 fills ($DE = 1,32$; Mín. = 0 / Màx. = 5). El 42,9% té estudis primaris i una xifra similar ha finalitzat els estudis secundaris. A nivell idiomàtic, tots ells parlen o s'expressen en castellà i el 27,8% també ho fa en català.

En relació amb les variables sociodemogràfiques, en el grup *Cantera* es constata una major proporció d'estrangers i una mitjana més elevada de fills en comparació amb els altres tres grups (Cercles/Col·laborador/Rebuig).

En referència a les variables penals, s'observa que el 66,7% va ser condemnat per agressió sexual, el 14,3% per abusos sexuals, el 9,5% per abús o agressió a menors de 13 anys i el 4,8% per exhibicionisme, consum o distribució de pornografia infantil. El grup *Cantera* va realitzar el delicte base a una edat mitjana de 34,14 anys ($DE = 12,20$; Mín. = 18 / Màx. = 65). Mentre que la majoria van ser condemnats a penes privatives de llibertat (95,2%), el 4,8% també tenia aparellada una llibertat vigilada. Una tercera part (33,3%) compleix o ha complert penes superiors a 10 anys i el 78,6% ha de satisfer una responsabilitat civil, així com una respectar una OPV en el 66,7% dels casos.

En termes penitenciaris, els resultats assenyalen que el 47,6% ja havia passat anteriorment per la presó i el seu primer ingrés es va produir als 30,05 anys de mitjana ($DE = 10,49$; Mín. = 18 / Màx. = 51). El 81% ha estat a presó preventiva i el 81% ha sortit en llibertat provisional. Es va classificar inicialment la majoria del grup (95,2%) en segon grau i pràcticament la meitat ha gaudit de permisos de sortida ordinaris (61,9%) i ha progressat a tercer grau durant la seva condemna (47,6%). Un de cada tres ha estat regressat a segon grau (33,3%) i el 19% també ha retornat a primer grau. Així

mateix, tres de cada quatre individus (76,2%) ha sortit en llibertat definitiva des de primer o segon grau. A nivell intrainstitucional, el 71,4% ha passat per 20 dependències o més i el 81% ho ha fet per mòduls de supervisió especial, i s'hi ha quedat una mitjana de 87,55 dies ($DE = 123,22$; Mín. = 0 / Màx. = 389). El 76,2% dels individus té expedients disciplinaris i acumula una mitjana de 5,12 incidents greus ($DE = 4,04$; Mín. = 0 / Màx. = 13) i de 3,06 molt greus ($DE = 3,17$; Mín. = 0 / Màx. = 12). Els trencaments de condemna han estat realitzats per un 14,3% de la mostra.

En la mateixa línia que els grups anteriors, els educadors són els qui recullen més a l'agenda de tractament el nombre de contactes realitzats amb els interns, seguits dels enregistrats al SIPC pels treballadors socials.

Tot el grup Cantera ha estat donat d'alta en el programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual. La majoria ha finalitzat el subprograma Intensiu (95,2%) i més de tres quartes parts completen el de Manteniment (76,2%). La combinació més freqüent és continuar l'Intensiu + Manteniment (57,1%), tot i que el 14,3% només realitza l'Intensiu. No resulta gaire freqüent que passin per més de tres subprogrames. Novament, on passen més temps donats d'alta és al de Manteniment, amb una mitjana de 834,47 dies ($DE = 535,68$; Mín. = 90 / Màx. = 2219) i la taxa mitjana d'assistència a tots els subprogrames supera el 90%.

En el cas de les variables penals, no es va trobar cap diferència entre els grups comparats. No obstant això, si ens centrem en les variables penitenciàries, els resultats posen en relleu algunes discrepàncies entre ells. En concret, el grup *Cantera* compta amb un major nombre d'ingressos previs a presó i ha passat més vegades per dependències conflictives, a les quals ha estat més dies que el grup Cercles/Col·laborador/Rebuig. Així mateix, els primers també han protagonitzat més incidents greus que els segons.

Respecte a les variables relacionades amb el tractament, l'única diferència que hi ha és que el grup Cercles/Col·laborador/Rebuig tendeix a participar més a les sessions d'Atenció Externa del programa específic de tractament per delictes sexuals que el grup Cantera.

Si ens centrem en les variables de risc, el grup Cantera presenta el perfil següent segons el RisCanvi-C:

- Tots van cometre un delict sexual violent (ítem 1) i presenten un comportament sexual promiscu o una parafília (ítem 33).
- Més del 90% van incrementar la freqüència, gravetat o diversitat dels delictes comesos (ítem 9).
- Més de tres quartes parts van causar lesions a una o més víctimes (ítem 4), han estat condemnats a penes de presó superiors a 6 anys (ítem 5), presenten una història de violència prèvia (ítem 7), tenen expedients disciplinaris (ítem 12) i mostren trets marcats d'irresponsabilitat (ítem 43).
- Més de la meitat van cometre el delict base després dels 28 anys (ítem 2), van iniciar l'activitat delictiva entre els 17 i els 30 anys (ítem 8), han tingut conflictes amb altres interns dins la presó (ítem 12), van patir una infància desajustada (ítem 16), provenen de famílies amb antecedents delictius (ítem 22), han patit una socialització problemàtica a la família d'origen (ítem 23), mostren una resposta limitada al tractament (ítem 34) i expressen actituds favorables al delict (ítem 38).
- Al voltant d'una tercera part han incomplert alguna mesura penal (ítem 11) i han estat regressats de grau (ítem 14).
- A nivell clínic, més del 40% tenen dificultats per afrontar les situacions estressants (ítem 36) i tendeixen a mostrar-se hostils (ítem 42). Entre el 20% i el 30% pateixen un trastorn mental greu (ítem 32) i/o de personalitat (ítem 35), han dut a terme comportaments autolítics (ítem 37) i exhibeixen trets impulsius i inestabilitat emocional (ítem 41). Així mateix, en un percentatge semblant van cometre el delict base sota els efectes d'alguna substància (ítem 3). Actualment, entre el 10% i el 15% presenten problemes d'abús o dependència a l'alcohol o altres drogues (ítems 30 i 31).

Pel que fa al risc, el 25% del grup Cantera presenta una alta probabilitat de trencament de condemna. El risc elevat puja fins al 33,3% per la violència autodirigida i aquesta xifra s'eleva fins al 57,1% pel risc de violència intrainstitucional. Quant al risc de reincidència, el RisCanvi-C va estimar que el 19% dels delinqüents sexuals classificats dins el grup Cantera presentaria un risc moderat i aquesta proporció arriba fins al 76,2% per un risc alt de cometre nous delictes violents. Finalment, si ens centrem en el risc específic de reincidència sexual, els resultats amb l'instrument Static-99 / Static-2002R assenyalen que el 38,1% obté valoració moderada-alta i el 28,6% una probabilitat alta de comissió de nous delictes sexuals en el futur.

Quan aquests subjectes són comparats amb els grups Cercles/Col·laborador/Rebuig, es constata que, en relació amb les variables referents al nivell de risc, el grup *Cantera* presenta una major probabilitat de violència autodirigida, intrainstitucional i reincidència violenta. Així mateix, dels 43 factors de risc avaluats mitjançant el RisCanvi-C, en aquest grup s'observa una major presència d'aquests 10 ítems: a) temps ininterromput a presó, b) conflictes amb altres interns, c) desajust infantil, d) manca de recursos econòmics, e) pertinença a bandes, f) pertinença a grups socials de risc, g) abús de drogues, h) actituds procriminals, i) hostilitat, j) irresponsabilitat. No obstant això, és més freqüent que els subjectes del grup Cercles/Col·laborador/Rebuig hagin comès el delicte base entre els 23 i els 28 anys en major proporció que els individus que formen part del grup *Cantera*. Pel que fa al risc de reincidència sexual, les proves específiques no van indicar cap diferència entre els subjectes comparats.

Així doncs, sembla que la trajectòria penitenciària del grup *Cantera* és més conflictiva i inadaptada. D'igual manera, presenta un major nombre de necessitats personals i socials, així com un risc més elevat de reincidència, circumstàncies que serien susceptibles d'abordatge mitjançant la seva inclusió en el programa *CerclesCat* i que justifiquen un treball més intensiu i continuat per motivar-los a participar com a Membres Centrals.

5.2.5. Grup *Refractari*

Com ja es va posar en relleu al primer informe, el grup *Refractari* no està inclòs com a unitat d'anàlisi de l'estudi, però per les seves característiques resulta interessant examinar el perfil d'aquestes persones. Per aquesta raó, aquest col·lectiu es compararà amb la resta de subjectes que sí que formen part de la recerca (és a dir, el grup *Cercles*, *Col·laborador*, *Rebuig* i *Cantera*), per tal d'esbrinar-ne les diferències més rellevants.

Aquest constitueix el grup amb un major nombre d'individus, amb un total de 35, d'una edat mitjana de 49,8 anys ($DE = 8,16$; Mín. = 36 / Màx. = 65). La distribució quant a nacionals i estrangers és bastant equilibrada (51,4% i 48,6%, respectivament). La majoria té fixada la residència a Catalunya (94,3%) i quasi la meitat té fills (44,4%). Un de cada dos ha completat els estudis primaris (51,4%), un de cada tres els secundaris (37,1%). El 83,3% s'expressa o parla en castellà, i 41,4% també el català. No obstant això, s'observa que entre el 10% i el 20% no entén alguna d'aquestes dues llengües.

Penalment, van ser condemnats a una edat mitjana de 27,63 anys ($DE = 9,04$; Mín. = 16 / Màx. = 54) pel delictes base sexual, que va consistir en agressió sexual en el 66,7% dels casos, en abusos sexuals en el 23,8% (d'aquests, el 9,5% correspon a delictes contra menors de 13 anys) i en exhibicionisme o producció, distribució o tinença de pornografia infantil en el 4,8% restant. La major part d'ells ha complert o compleix penes de presó (95,2%) i el 4,8% també té imposada una llibertat vigilada complementària. Una de cada tres sentències els condemnen a penes superiors a 10 anys (33,3%), els imposen el pagament d'una responsabilitat civil al 78,6% d'ells i els apliquen una OPV en el 66,7% dels casos.

A nivell penitenciari, al voltant de la meitat havia estat anteriorment a la presó (47,6%) i el 81% va ingressar-hi de manera preventiva per la comissió del delictes base. Mentre que el 4,8% va ser classificat inicialment en primer grau, quasi la totalitat de la mostra va ser-ho en segon grau (95,2%) en el moment d'entrar al centre penitenciari per complir la pena base. Durant la seva trajectòria institucional, més de la meitat ha gaudit de permisos ordinaris (61,9%), dels quals s'han sol·licitat una mitjana de 12,64 ($DE = 23,08$; Mín. = 0 / Màx. = 98) i s'han aprovat favorablement menys de la meitat ($m = 5,53$; $DE = 10,98$; Mín. = 0 / Màx. = 44). Així mateix, el 47,6% ha progressat a tercer grau en algun moment de la seva condemna. Ara bé, un de cada tres va ser regressat a segon grau (33,3%) i un de cada cinc (19%) a primer grau. En l'actualitat, el 76,2% ja ha sortit en llibertat definitiva de segon grau i la resta està encara en tercer grau (23,8%).

Quant al seu comportament dins el centre penitenciari, els resultats indiquen que al voltant de tres de cada quatre (71,4%) han passat per 20 dependències o més. Així mateix, una proporció elevada ha estat en mòduls d'especial supervisió (81%) una mitjana de 16,83 vegades ($DE = 18,49$; Mín. = 0 / Màx. = 58) i durant 241,06 dies ($DE = 267,01$; Mín. = 0 / Màx. = 837). A més, al 76,2% se li han obert expedients disciplinaris i el nombre d'incidents greus ($m = 9$; $DE = 7,35$; Mín. = 0 / Màx. = 28) i molt greus ($m = 9,45$; $DE = 9,01$; Mín. = 0 / Màx. = 33) en els quals s'han vist involucrats és molt similar. El nombre d'entrevistes o visites enregistrades pels professionals dels centres en relació amb el grup *Refractari* és ben bé baix, on les més freqüents són les realitzades pels educadors ($m = 37,86$; $DE = 22,79$; Mín. = 5 / Màx. = 89) i els treballadors socials ($m = 36,46$; $DE = 33,08$; Mín. = 2 / Màx. = 128).

Malgrat que el 74,3% del grup *Refractari* ha estat donat d'alta en el programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual, una gran proporció d'ells no n'ha finalitzat cap dels subprogrames. Concretament, el 20% ha completat el

Motivacional, el 14,3% el Bàsic, el 34,3% l'Intensiu i el 5,7% el de Manteniment (cap ha participat en el d'Atenció Externa). En la mateixa línia, el 93,9% es limita a realitzar només un dels subprogrames, sense donar-li continuïtat posteriorment. L'assistència mínima al programa se situa al voltant del 75% i on passen més dies donats d'alta és al subprograma de Manteniment (tot i que només està representat per un mínim percentatge de la mostra), amb una mitjana de 1463 dies ($DE = 961,32$; Mín. = 779 / Màx. = 2147).

Respecte als elements associats al risc, més de la meitat (62,9%) dels subjectes del grup *Refractari* presenta una alta probabilitat de realitzar conductes autolítiques i una proporció encara més elevada (82,9%) de dur a terme comportaments violents dins la presó. La totalitat de la mostra (100%) obté un risc elevat de reincidència violenta segons el RisCanvi-C, mentre que el 42,9% exhibeix un risc moderat-alt i el 20% un risc alt de reincidència específicament sexual segons la prova Static-99 / Static-2002R.

El perfil que dibuixa el RisCanvi-C en relació amb els factors de risc presents en el grup *Refractari* mostra el següent:

- Tots van cometre un delicte sexual violent (ítem 1), presenten un comportament sexual promiscu o una parafília (ítem 33) i mostren una resposta limitada al tractament (ítem 34).
- Més de tres quartes parts van causar lesions a una o més víctimes durant la comissió del delicte base (ítem 4), portaven més de tres anys ininterromputs a presó (ítem 6), van incrementar la freqüència, gravetat o diversitat dels delictes comesos (ítem 9), tenen un nivell educatiu baix (ítem 18) i problemes d'ocupació laboral (ítem 19). Així mateix, una proporció similar presenta problemes de conducta penitenciària, que es tradueixen en conflictes amb altres interns (ítem 10) i expedients disciplinaris (ítem 12).
- Més de la meitat del grup *Refractari* ha estat condemnat a penes privatives de llibertat superiors a sis anys (ítem 5), té una història prèvia de violència (ítem 7), va iniciar l'activitat delictiva entre els 17 i els 30 anys (ítem 8), ha estat regressat de grau (ítem 14), li manquen recursos econòmics (ítem 20) i té dificultats per planificar el futur de manera realista (ítem 21).
- Al voltant d'una tercera part o més presenta un desajust infantil (ítem 16), té familiars amb antecedents penals (ítem 22), ha patit una socialització problemàtica a la família d'origen (ítem 23), pertany a grups socials de risc delictiu (ítem 26), exhibeix conductes autolesives (ítem 37) i comportaments

temeraris (ítem 40). Una proporció molt elevada (aproximadament el 70% o més) també té problemes per gestionar l'estrès de manera adaptativa (ítem 36), expressa actituds antisocials (ítem 38), és impulsiu i emocionalment inestable (ítem 41) i mostra trets d'hostilitat (ítem 42) i d'irresponsabilitat (ítem 43).

En relació amb les variables sociodemogràfiques, només s'observa que hi ha una proporció més elevada d'estrangers al grup *Refractari*, mentre que la resta d'aspectes esdevenen similars al grup de comparació.

Si ens centrem en les variables penals, les proves indiquen que els subjectes del grup *Refractari* eren més joves quan van cometre el delictes base i a la sentència consta un nombre més elevat de delictes sexuals. No obstant això, el total de la pena de presó imposada va ser de mitjana inferior a la del grup *Cercles/Col·laborador/Rebuig/Cantera*.

A nivell penitenciari, es constata que també eren més joves quan van ingressar per primera vegada en un centre penitenciari. També han passat per un nombre major de dependències conflictives, i s'hi ha quedat més dies. En la mateixa línia, s'han vist implicats en més incidents greus o molt greus i han estat regressats en major mesura a primer grau. Aquests subjectes han sol·licitat i gaudit de menys permisos ordinaris durant la seva estada a la presó i surten en llibertat definitiva des de primer grau amb més freqüència. En general, tendeixen a dur a terme menys entrevistes amb els psicòlegs, educadors i treballadors socials que la resta de delinqüents sexuals. Quant al tractament, també s'impliquen en menys activitats al llarg de la condemna i la seva participació al programa específic de tractament també és inferior, tant en el subprograma Intensiu com en el de Seguiment i d'Atenció Externa. D'aquesta manera, la trajectòria terapèutica que segueixen és més curta.

El nivell de risc de violència autodirigida, intrainstitucional i reincidència violenta és més elevat en el grup *Refractari*. No obstant això, no s'aprecien diferències significatives quant al risc de reincidència sexual, quan aquest és valorat amb l'*Static-99 / Static-2002R*.

Respecte a les 43 variables de risc del *RisCanvi-C*, més de la meitat dels factors estan presents en major proporció en aquest grup: a) edat en el delictes base (són més joves), b) temps ininterromput a presó (més de 3 anys), c) conflictes amb altres interns, d) expedients disciplinaris, e) desajust infantil, f) distància de la residència des del

centre penitenciari (viuen més lluny), g) nivell educatiu (baix), h) problemes d'ocupació, i) manca de recursos econòmics, j) absència de plans viables de futur, k) pertinença a bandes delictives o amistats delinqüents, l) pertinença a grups socials de risc delictiu, m) abús o dependència de les drogues, n) abús o dependència de l'alcohol, o) resposta limitada al tractament, p) trastorn de personalitat relacionat amb la ira, impulsivitat o violència, q) pobre afrontament de l'estrès, r) intents o conductes d'autolesió, s) actituds procriminals, t) temeritat, u) impulsivitat i inestabilitat emocional, v) hostilitat, w) irresponsabilitat. Tot i presentar aquests problemes, els resultats assenyalen que compleixen penes privatives de llibertat més curtes i presenten menys trencament de condemnes que les persones dels grups *Cercles/Col·laborador/Rebuig/Cantera*.

En resum, el que podem constatar a partir de l'anàlisi del grup *Refractari* és que són persones amb un nombre molt elevat de necessitats criminògenes, problemes d'ajust penitenciari, poca motivació pel canvi terapèutic i una probabilitat alta de reincidència. Així doncs, les seves característiques en dificulten en bon grau el procés de reinserció social i desistiment delictiu tant dins la presó com a la comunitat.

5.3. Anàlisi descriptiva dels resultats de la reincidència penitenciària

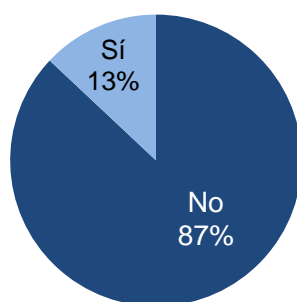
En aquest apartat ens centrarem exclusivament en les variables relacionades amb la reincidència penitenciària enregistrades pel conjunt de la mostra. En primer lloc, es presentaran els resultats descriptius per a tots els subjectes ($n = 110$) i, posteriorment, es mostraran aquestes dades per a cada grup d'estudi.

Tal com s'ha detallat al punt 4.3 de l'apartat del Procediment, el període de seguiment s'inicia des que els subjectes van sortir de presó en llibertat definitiva (o, en cas de no haver sortit encara, des que van progressar a tercer grau si no han estat regressats posteriorment), fins al tancament de l'estudi amb data de 17 de gener de 2019 (l'equivalent a una mitjana de 2,7 anys per a tota la mostra).

Recordem que la reincidència penitenciària es defineix com «un nou ingrés en un centre penitenciari de persones que prèviament ja han estat sotmeses (com a mínim una vegada) a una pena de presó» (Capdevila *et al.*, 2015).

Del total de la mostra estudiada, un 13% va reingressar a la presó per la comissió d'un nou delictes durant el període de seguiment (Figura 9).

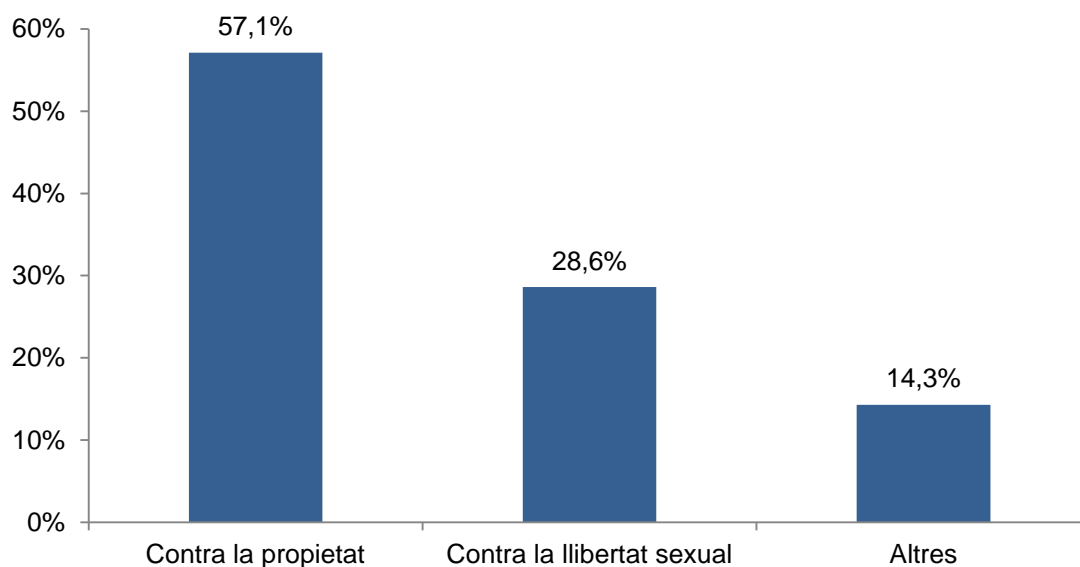
Figura 9. Taxa de reincidència penitenciària per a tota la mostra

De tots els subjectes que van reincidir ($n = 14$), el 92,9% estava en llibertat definitiva i el 7,1% restant, en tercer grau quan va cometre el nou delictes. Si es té en compte la data en què surten en llibertat definitiva, els reincidents van trigar una mitjana de 481,53 dies ($DE = 358,46$; Mín. = 24 / Màx. = 1.108) a tornar a cometre un nou delictes. A més, s'observa que una gran part de la reiteració delictiva es produeix durant el primer any (42,9%) i pràcticament la majoria d'ells ha reincidit dins els tres primers anys des que són alliberats, acumulant fins al 92,9% de la taxa total. L'únic subjecte que va cometre un nou delictes durant el tercer grau es va demorar fins a 726 dies (aproximadament 2 anys) des de la data de la seva data d'ingrés a un centre penitenciari de règim obert.

El nou delictes comès va implicar violència en la seva execució en el 71,4% dels casos. El més freqüent (Figura 10) va ser la comissió de nous delictes *contra la propietat* (57,1%), seguit dels de naturalesa *sexual* (28,6%).

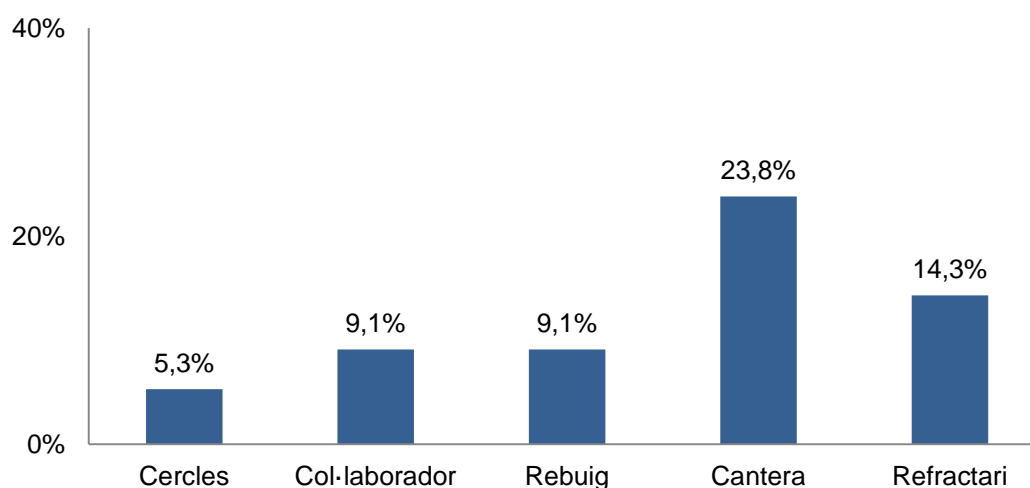
Figura 10. Tipus de delictes comès en la reincidència

5.3.1. Distribució de la taxa de reincidència penitenciària pels grups d'estudi

La Figura 11 mostra els resultats sobre la reincidència penitenciària per a cada grup d'estudi. Sense entrar en comparacions estadístiques, sembla que els subjectes amb les taxes més elevades són els que formen part dels grups *Cantera* i *Refractari* (amb un 23,8% i un 14,3%, respectivament). En la mateixa línia, els grups comparats es mostren similars quant a la resta de variables relacionades amb la reincidència (tipus de delictes i temps que triga a cometre un nou delictes des de la llibertat definitiva).

Figura 11. Taxa de reincidència penitenciària per a cada grup d'estudi

Mentre que els reincidents del grup *Cercles* ($n=1$) van tornar a cometre un nou delictes trobant-se en tercer grau, la resta de grups (*Col·laborador*, *Rebuig*, *Cantera* i *Refractari*) van fer-ho un cop finalitzada la seva condemna. El grup que va trigar més a reincidir durant la llibertat definitiva va ser el grup *Col·laborador* ($m = 630$ dies; $DE = 575,58$; Mín. = 1037 / Màx. = 223), tot i que els resultats es limiten només a dos casos dins aquest grup (Taula 7).

Taula 7. Dies transcorreguts des de la data de sortida en llibertat definitiva i la data de la reincidència delictiva

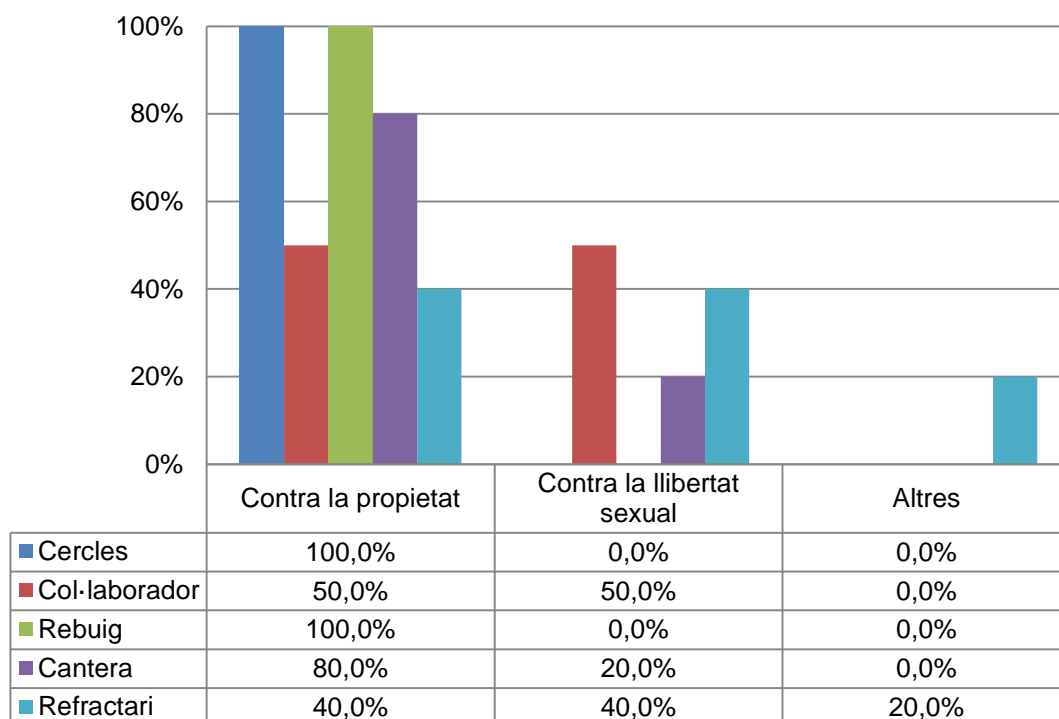
Grup reincident	(n)	m	DE	Mínim	Màxim
<i>Cercles</i> *	(1)	723	-	723	723
<i>Col·laborador</i>	(2)	630	575,58	223	1037
<i>Rebuig</i>	(1)	262	-	262	262
<i>Cantera</i>	(5)	338,4	300,28	24	810
<i>Refractari</i>	(5)	609,2	378,74	72	1108

Nota. *El grup *Cercles* va reincidir en tercer grau.

Entre el 50% i el 100% dels reincidents de cada grup d'estudi ha comès un nou delicte violent (50% al grup Col·laborador, 60% al grup Cantera, 80% al grup Refractari i 100% tant al grup Cercles com al grup Rebuig -s'ha de recordar que només hi ha un subjecte reincident en cadascun d'aquests dos últims grups i per això constitueixen el 100%-).

Mentre que la reincidència penitenciària dels grups *Col·laborador*, *Cantera* i *Refractari* inclou algun delicte de naturalesa sexual, els grups *Cercles* i *Col·laborador* es van centrar en la comissió de delictes contra la propietat, la majoria d'ells amb l'ús de violència o intimidació (Figura 12).

Figura 12. Tipus de delicte comès en la reincidència penitenciària

És important recalcar que el nombre de reincidents penitenciaris en cada grup d'estudi, així com les característiques de la variable estudiada (prevalences generalment molt baixes) no permeten, de moment, realitzar anàlisis més robustes o complexes, interpretar-ne els resultats, determinar diferències significatives o establir conclusions al respecte. Així mateix, s'ha de recordar al lector que la comparació dels grups en termes de reincidència és un objectiu corresponent a la tercera fase de la recerca i, per tant, no s'ha considerat en el present informe.

5.4. Indicadors de qualitat

Tal com s'indica al Manual Europeu de *Cercles* (Höing *et al.*, 2015), un dels aspectes clau del model CoSA és que s'ha de garantir que la seva implementació i funcionament posterior compleixin els estàndards de qualitat exigits per Europa i que sigui capaç de proporcionar evidències dels seus resultats. Això només s'avalua amb la creació de normes, manuals i protocols que guiïn tots els procediments i que es trobin sota l'estricta control de l'equip del projecte (en el cas de Catalunya, del Comitè Executiu). D'aquesta manera, ha esdevingut necessària la creació de procediments que certifiquin la qualitat del programa, com podria ser un sistema d'auditoria i les supervisions periòdiques de tots els processos.

El procés d'auditoria interna del sistema de gestió de qualitat de *CerclesCat* es realitza anualment per professionals especialitzats i independents, tal com s'indica de manera preceptiva al Manual Europeu de *Cercles* (Höing *et al.*, 2015). Les avaluacions es poden dur a terme a través de qüestionaris, recollida d'informació documental i entrevistes amb els diferents implicats. Fins al moment, s'han dut a terme dues revisions, corresponents als anys 2017 i 2018. Els resultats d'aquestes auditories es presenten als paràgrafs següents.

5.4.1. Any 2017

Per una banda, els resultats de l'auditoria interna d'aquell any van identificar la necessitat d'implementar accions correctives centrades en la *protecció de dades* i els *sistemes de seguretat i accés a la informació* del projecte. Així mateix, també es van millorar altres aspectes a nivell organitzatiu, centrats en la *creació de nous protocols i fitxes*, l'*actualització de manuals* i la *millora o inclusió de nova informació* als documents o procediments. Per altra banda, també es van posar en relleu els punts forts del projecte, on destaquen els següents (Fundació Salut i Comunitat, 2018):

- a) El nivell d'implicació de l'equip en la millora dels processos que conformen *CerclesCat*.
- b) El grau de definició i seguiment dels objectius de qualitat, així com dels indicadors que permeten mesurar el rendiment del projecte.
- c) El nivell de detall documental que permet assegurar un control molt exhaustiu de totes les fases dels processos.
- d) El detall d'informació que conté la fitxa del perfil del/la coordinador/a.
- e) La creació d'un procés de revalidació de coordinadors/es i els plans de millora.

Els objectius de qualitat específics que es van establir durant l'any 2017 pels voluntaris/àries, *MC*, coordinadors/es, comunicació externa i qualitat es van assolir al 100% en tres dels cinc eixos, suposant un progrés notable en l'execució del projecte. Quant als dos eixos restants, tot i que no es van satisfer de manera íntegra, les accions realitzades van cobrir com a mínim el 50% dels seus objectius i es van incloure en el pla de treball del 2018 per tal d'acabar d'assolir-los. Les dades i la informació sobre aquest punt se sintetitzen a la Taula 8.

Taula 8. Objectius establerts per a l'any 2017 i grau d'assoliment

Eix	Objectius	Accions	Grau assoliment
V	Establir el circuit d'obtenció del certificat d'antecedents penals	Especificar en el protocol corresponent	100%
	Vincular el voluntari a una entitat del tercer sector	Especificar en el protocol corresponent	100%
	Motivar els voluntaris/àries en actiu (més accions en el temps)	Cronograma 2017 d'accions amb voluntariat	100%
MC	Necessitat de redefinir criteris (p.ex., psicopatia) i establir el moment de l'avaluació en què es descarta	Especificar en el protocol corresponent	100%
CD	Redefinir l'ús del <i>moodle</i> per part dels coordinadors/es	Crear un espai per compartir documentació	50%
CE	Incrementar la presència en xarxes socials i accions en premsa	Fer un pla de treball per a difusió en xarxes	50%
	Impulsar la difusió de <i>CerclesCat</i>	Incorporar <i>Cercles</i> com una eina més d'intervenció per casos de risc mitjà/alt	80%
Q	Millorar l'organització i eficàcia del projecte a través de la implantació d'un sistema de gestió de la qualitat	Definir protocols de qualitat	100%
		Implementar els protocols i les eines	100%
		Verificació	100%

Nota. V = Voluntaris/àries; MC = Membres Centrals; CD = Coordinadors/es; CE = Comunicació Externa; Q = Qualitat.

En relació amb els resultats derivats dels indicadors de qualitat corresponents a cadascun dels procediments del mapa de processos, la majoria van ser valorats com a molt favorables.

Quant als indicadors corresponents als processos de captació, selecció, supervisió i control de voluntaris/àries i coordinadors/es, es van assolir correctament la majoria d'ells per al primer grup, mentre que per a l'eix dels coordinadors es van poder cobrir tots satisfactòriament. De la mateixa manera, els índexs referents a la captació i avaluació dels *MC* també es van completar de manera adient. No obstant això, els resultats no són favorables en relació amb els estàndards de qualitat centrats en els procediments sobre l'operativa del *Cercle*, on s'observen dificultats per millorar la situació del *MC* dins la comunitat en relació a l'ampliació de la xarxa social i l'inici i

manteniment d'activitats d'oci (Taula 9). Tot i que és un dels objectius principals del *Cercle*, el perfil i la història de vida del *MC* dificulten la superació de les seves pors al rebuig, inseguretats i prejudicis per què estableixi vincles i iniciï accions amb persones que no formen part de l'àmbit penitenciari.

Així mateix, la Junta Directiva de *CerclesCat* va estimar que s'havien de realitzar una sèrie de millores en els indicadors a recollir per tal de millorar-ne la precisió, consistents en:

- a) Contextualitzar la informació recollida dels *Cercles* en funció de l'etapa en què es trobés, ja que podia afectar la interpretació dels resultats.
- b) Millorar la definició d'alguns indicadors.
- c) Incloure altres indicadors de naturalesa més dinàmica, com el manteniment de la feina i les activitats socials del *MC* i no només el seu inici.

Totes aquestes millores es van incloure a la Taula d'Indicadors del 2018 per tal que fossin aplicades a partir d'aquell moment.

5.4.2. Any 2018

La valoració de l'auditoria interna del sistema de gestió de qualitat del projecte *CerclesCat* corresponent a l'any 2018 ha estat notablement positiva. De fet, s'han complert tots i cadascun dels requisits establerts. L'equip auditor independent valora molt positivament el grau d'implicació, esforç i sensibilització del personal de *CerclesCat* envers la importància i els avantatges del sistema de qualitat, així com per a la implementació dels nous protocols i formats. Com a punts forts, s'assenyalen:

- a) La implicació de l'equip en la millora dels processos que conformen *CerclesCat*.
- b) L'esforç per aconseguir uns indicadors conjunts que donen molta informació sobre el funcionament del projecte.
- c) El procés de revalidació de coordinadors/es i voluntaris/àries.

Les oportunitats de millora reflectides a l'auditoria, en aquest cas, s'han focalitzat especialment en la protecció de dades (auditories documentals periòdiques a coordinadors/es i utilització de serveis d'allotjament d'arxius), atès el gran volum de documentació que es fa servir dins el projecte. Les observacions realitzades passen

per unificar criteris (formats i acrònims), l'acceptació del RGPD (Reglament General de Protecció de Dades) per part dels MC, l'actualització de perfils i la custòdia d'arxius.

Al mes de gener de 2019, els objectius de qualitat específics que es van establir per l'any 2018 es van assolir al 100% a dos dels cinc eixos: els corresponents als/les coordinadors/es i els de qualitat. Això es tradueix en unes supervisions més ajustades pels/les coordinadors/es i la concreció i disponibilitat de nous protocols que guien els processos. Quant als voluntaris, els MC i la comunicació externa, es van completar com a mínim el 50% de les accions específiques associades a aquests objectius. Les dades i la informació sobre els objectius de qualitat es resumeixen a la Taula 9.

Taula 9. Objectius establerts per a l'any 2018 i grau d'assoliment

Eix	Objectius	Accions	Grau assoliment	
V	Captar un major nombre de voluntaris/àries	Sessions de difusió	50%	
		Implementació de formacions inicials	100%	
	Captació de voluntaris/àries amb perfils més heterogenis	Coordinacions amb socis europeus	100%	
		Emprendre noves accions de difusió	0%	
		Establir nous contactes	75%	
Actualitzar la formació inicial de voluntaris/àries	Revisar i actualitzar els casos pràctics	100%		
MC	Implementar la sessió de treball sobre <i>CerclesCat</i> en el subprograma Intensiu d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual als diferents centres penitenciaris de Catalunya	Presentació de la sessió als equips del programa	100%	
		Implementació de les sessions de treball	75%	
		Avaluació qualitativa	0%	
	Millorar el desenvolupament de la fase de <i>mentoring</i>	Analitzar fase de <i>mentoring</i>	100%	
Definir el protocol		100%		
Implementar el protocol		100%		
CD	Formalitzar documentalment la finalització del <i>Cercle</i>	Especificar en el protocol corresponent	100%	
	Supervisar grupalment els coordinadors/es de manera adequada, atenent a l'augment del nombre de <i>Cercles</i> i, per tant, de coordinadors/es	Duplicar el nombre de supervisions grupals de coordinadors/es, dividint al grup	100%	
CE	Impulsar la difusió de <i>CerclesCat</i> en mitjans de comunicació	Concretar pla de treball amb gabinet de premsa del Dept. Justícia	50%	
		Executar el pla de treball acordat	0%	
Q	Establir canals de comunicació amb el Palau Macaya	Definir protocol	100%	
		Finalitzar l'establiment dels protocols relatius als processos de suport i estratègics	Definir protocols	100%
			Implementar els protocols	100%
		Verificació	100%	

Nota. V = Voluntaris/àries; MC = Membres Centrals; CD = Coordinadors/es; CE = Comunicació; Q = Qualitat.

Quant als resultats obtinguts relatius als indicadors de qualitat, es pot afirmar que, en termes generals, s'han cobert satisfactòriament 11 dels 14 indicadors relacionats amb la captació, selecció, supervisió i suport de voluntaris i coordinadors, i la captació i avaluació dels MC i la configuració del Cercle. Només tres dels indicadors no han superat l'estàndard de qualitat: els relacionats amb la freqüència de les entrevistes individuals amb els voluntaris, les actes generades en cada trobada grupal del Cercle Intern i les signatures del compromís de confidencialitat dels MC entrevistats.

En relació amb l'operativa dels Cercles, els resultats més rellevants indiquen que:

- El 87,5% dels MC fan una correcta utilització del Cercle.
- Aproximadament el 50% dels MC han trobat feina, es vinculen en activitats socials o de lleure i les mantenen (feina i oci) durant un mínim de 3 mesos.
- En la meitat dels casos, els Cercles han finalitzat perquè el MC ha assolit els objectius establerts al seu inici.
- Només el 12,5% dels MC han sol·licitat deixar un Cercle de manera prematura.

No obstant això, s'ha de tenir en compte que la informació recollida fa referència a un nombre molt limitat de casos i que la informació pot estar distorsionada per al període en què es trobi el Cercle. De fet, és més probable que els MC d'aquells Cercles que es trobin en fases inicials tinguin més dificultats de reinserció que aquells altres que ja porten molts mesos funcionant. La Taula 10 recull els indicadors inclosos per als anys 2017 i 2018 i una síntesi dels resultats obtinguts.

Taula 10. Resultats anuals del procés d'avaluació dels indicadors de qualitat (2017 i 2018)

Procés	Indicadors PE / Q	Avaluador/a	Estàndard		Resultats	
			2017	2018	2017	2018
Captació i selecció de VOLUNTARIS/ÀRIES	Procediment existent	Qualitat	Sí		Sí	
	% de candidats/es que compleixen els requisits (captació)	Comitè Executiu i Departament de Justícia	70%		92%	81,13%
	Grau d'utilitat de la formació inicial rebuda	Comitè Executiu i Departament de Justícia	4		4	4,84
Supervisió i suport de VOLUNTARIS/ÀRIES	Nre. de formacions continuades anuals/Nre. total planificat	Comitè Executiu (Coordinador/a voluntariat)	3	3	3	3
	Nre. d'entrevistes trimestrals de seguiment realitzades/Nre. total planificat	Supervisor/a	90%		95%	71,35%

Procés	Indicadors PE / Q	Avaluador/a	Estàndard		Resultats	
			2017	2018	2017	2018
	Nre. de trobades grupals voluntaris/àries amb acta/Nre. total de trobades	Qualitat	100%		100%	94,09%
Captació i selecció de COORDINADORS/ES	Grau d'utilitat de la formació inicial rebuda	Comitè Executiu i Departament de Justícia	5	n/a	5	
	Grau idoneïtat del coordinador/a seleccionat/da passats 6 mesos	Comitè Executiu i Departament de Justícia	Per definir			
Supervisió i suport de COORDINADORS/ES	Nre. d'entrevistes individuals amb coordinador/a	Comitè Executiu (Supervisor/a)	n/a	1 cada 2 mesos	n/a	2,03
	Nre. de trobades grupals trimestrals amb coordinadors/es/Nre. total de trobades planificades	Comitè Executiu (Supervisor/a)	100%		100%	100%
	Procediment existent	Qualitat	Sí		n/a	100%
Captació i avaluació de MEMBRES CENTRALS	% de MC avaluats amb els instruments establerts	Comitè Executiu i Dept. Justícia	100%		98%	100%
	% de MC que compleixen els requisits	Comitè Executiu i Departament de Justícia	100%		100%	100%
	% de MC entrevistats que signen el compromís de confidencialitat	Supervisor/a	100%		100%	60%
Configuració del CERCLE	Nre. de voluntaris/àries idonis/es sobre el Nre. total de voluntaris (fase de 3 a 6 mesos del Cercle)	Qualitat	95%		Objectiu 2017-2018	97,20%
	Procediment existent	Qualitat	Sí		n/a	Sí
	Resultat de l'avaluació dels factors del risc dinàmic	Qualitat	Baix (B) Moderat (M)		n/a	n/a
	Nre. de MC creen/amplien la xarxa social	Qualitat	70%		20%	34,37%
	% de MC que milloren el risc respecte a l'inici del Cercle	Qualitat	Per definir		n/a	1 de 4
	Nre. de MC que comencen una activitat laboral	Qualitat	50%		28%	56,51%
Operativa dels Cercles	Nre. de MC que mantenen activitat laboral (mínim 3 mesos)	Qualitat	Per definir			42,25%
	Nre. de MC que inicien vinculació en activitats socials o de lleure	Qualitat	70%		32%	44,19%
	Nre. de MC que mantenen vinculació en activitats socials o de lleure (mínim 3 mesos)	Qualitat	Per definir		n/a	43,43%
	Nre. de MC on el risc dinàmic disminueix en finalitzar el Cercle (només si el Cercle ha finalitzat)	Qualitat	90%		n/a	25%

Procés	Indicadors PE / Q	Avaluador/a	Estàndard		Resultats	
			2017	2018	2017	2018
	Nre. de MC que finalitza el cercle per assoliment d'objectius	Qualitat	90%		n/a	50%
	Nre. de MC que finalitza el cercle per altres motius		Per definir		n/a	50%
	Nre. de MC que sol·liciten deixar un cercle	Qualitat	Per definir		0%	12,50%
	Nre. de MC que compleixen els compromisos o fan una correcta utilització del cercle	Qualitat	Per definir		37%	87,50%
	Nre. de MC que cometen nou delictes	Qualitat	0%		3%	12,50%
	Nre. de MC que cometen nou delictes i continuen en el cercle	Qualitat	0%		3%	0
Satisfacció de parts interessades	% de satisfacció general amb el projecte (voluntaris/àries)	Qualitat	%		n/a	34,1% de 5 sobre 5 / 58,55% de 4 sobre 5
	% de satisfacció general amb el projecte (coordinadors/es)	Qualitat	%			55% 5 sobre 5, 45% 4 sobre 5
	% de satisfacció general amb el projecte (MC)	Qualitat	%			32.5% 5 sobre 5, 67.5% 4 sobre 5
	% de satisfacció general amb el projecte (Comitè Executiu)	Qualitat	%			66.7% 5 sobre 5, 33.3% 4 sobre 5

Nota: n/a = no aplicable

De forma addicional, durant l'any 2018 es van administrar a través d'internet varies enquestes a tots els involucrats en el projecte *CerclesCat* (MC, voluntaris/àries, coordinadors/es i Comitè Executiu) per tal de determinar el seu grau de satisfacció a través d'una escala Likert de cinc punts (on el valor "1" equivaldria a "Gens satisfet/a" i el valor 5 a "Molt satisfet/a". Els principals resultats obtinguts assenyalen que el grau de satisfacció general amb el projecte per part de tots els implicats és molt alta, amb puntuacions que oscil·len entre el 4 i 5 sobre una puntuació total de 5 per a cada pregunta. Tots els comentaris i suggeriments realitzats pels enquestats van ser valorats i els més pertinents es van recollir posteriorment a un "Full d'incidències" per tenir-les em compte en un futur. En relació als MC, tot i comptar amb poques respostes, considerem interessant analitzar detingudament els resultats obtinguts:

En relació als/les voluntaris/àries, el 75% dels *MC* considera que el suport rebut per part d'ells és molt útil, i que les explicacions, eines i orientacions que els proporcionen són clares, pràctiques i efectives. En la mateixa línia, també consideren molt interessants tant el contingut de les trobades grupals, com les sortides que s'organitzen amb el *Cercle Intern*. Igualment, consideren que la freqüència de les trobades i activitats és adequada a les seves necessitats i que les instal·lacions disponibles per dur-les a terme són apropiades. No obstant, el 50% dels *MC* valora amb 3 punts l'accessibilitat als/les voluntaris/àries quan els/les necessita i l'adequació dels canals emprats (trucades telefòniques, correu electrònic, etc.) per comunicar-se amb ells.

La valoració que fa el *MC* del/a coordinador/a també és molt positiva, doncs totes les puntuacions oscil·len entre 4 i 5. Així, consideren que el/la coordinador/a és molt accessible quan el necessiten, que l'atenció rebuda i les entrevistes individuals es realitzen amb una freqüència adequada i els hi resulten útils i interessants. D'igual manera, creuen que les eines i les explicacions que reben són clares i pràctiques.

A partir de les respostes dels *MC*, es pot afirmar que són persones que mostren un elevat grau d'implicació amb el projecte *CerclesCat* i el perceben com una eina que els ajuda a gestionar els seus factors de risc de reincidència i a plantejar-se nous projectes vitals. Així doncs, tots assenyalen un alt grau de satisfacció general amb el projecte.

Finalment, quant a l'anàlisi qualitatiu dels comentaris oberts realitzats pels *MC* al qüestionari de satisfacció, es desprenen tres idees principals:

- Tot i sentir-se incòmodes o qüestionats en algun moment pel *Cercle Intern*, valoren que han rebut el suport necessari i evolucionen favorablement;
- Creuen necessari actualitzar i/o millorar els canals de comunicació amb el *Cercle Intern* per facilitar l'intercanvi d'informació i garantir el vincle;
- Consideren que el *Cercle* els ha ajudat a restablir el contacte amb la societat.

6. Accions dutes a terme a partir de les propostes de l'informe anterior

En aquest apartat es descriuen les iniciatives i actuacions realitzades per donar cobertura a les propostes que es van generar a partir de les conclusions obtingudes en el primer informe sobre l'avaluació del programa *CerclesCat*.

Tot i que el lector pot trobar totes les propostes a l'informe esmentat (Nguyen *et al.*, 2018), a continuació es reproduïxen novament aquelles sobre les quals s'ha avançat durant la segona fase de l'informe.

- «*En relació amb futures recerques, caldrà augmentar el nombre de casos en cadascun dels grups per poder tenir prou mostra per a l'estudi (25/26 casos de cada grup a finals del 2018). En aquest sentit, ja s'han realitzat diferents accions, dins el programa per a delinqüents sexuals, amb la finalitat de donar a conèixer el Programa CerclesCat entre els possibles o futurs participants*».

Tot i no haver arribat al nombre esperat de subjectes en cada grup d'estudi, les accions dutes a terme durant els últims dos anys, com per exemple les sessions de presentació del projecte *CerclesCat* dins el programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual o les reunions de treball dutes a terme entre els tècnics i els professionals de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes, han permès augmentar el nombre de casos en tots els grups (Taula 11), fet que garanteix la continuïtat de l'estudi i la validesa futura dels seus resultats, especialment a la fase final de la recerca. Igualment, tal com es va exposar a l'informe anterior, durant l'any 2018 s'han instaurat noves propostes per promoure la incorporació de MC:

- a) La incorporació d'una sessió d'intervenció sobre *CerclesCat* durant la fase de Manteniment del programa d'intervenció específica en l'àmbit de la violència sexual, on es treballa el pla de prevenció de reincidència a través un cas pràctic en relació amb *CerclesCat*
- b) La implementació de sessions clíniques i de supervisió de casos relacionats amb interns condemnats per delictes sexuals.

Així doncs, el notable augment dels casos inclosos dins el grup *Cercles* constitueix un reflex del veritable esforç que s'ha fet per part de tots els implicats al llarg del temps per potenciar la bona marxa d'aquest programa. Per tant, podem afirmar que la metodologia de la investigació-acció adoptada per aquesta recerca ha continuat

afavorint la detecció dels elements que dificulten l'evolució i el creixement del programa, així com la introducció d'accions i solucions correctives que n'afavoreixen la implementació.

Taula 11. Grandària dels grups d'estudi i taxa d'augment respecte de l'any anterior

Grup	Mostra (n)		% d'augment respecte de l'any anterior
	1r informe (2018)	2n informe (2019)	
<i>Cercles</i>	11	20	81,8%
<i>Col·laborador</i>	8	23	187,5%
<i>Rebuig</i>	7	11	57,1%
<i>Cantera</i>	14	21	50%
<i>Refractari</i>	22	35	59,1%

Com es pot observar, la mostra prevista s'ha superat en el cas del grup *Refractari*. Pensem que per als grups *Cercles*, *Col·laborador* i *Cantera* també arribarem a disposar d'un nombre suficient durant l'any 2020 per arribar als 25/26 casos. Tot i que al model d'anàlisi inicial es va establir que la grandària de tots els grups quedaria marcada pel nombre de *MC* incorporats al grup *Cercles* a finals del desembre del 2018, s'estima convenient disposar del major nombre possible de subjectes a cada grup d'estudi per poder garantir la viabilitat de les anàlisis estadístiques, així com la fiabilitat i validesa dels resultats. Per aquesta raó, s'ha ampliat el període d'inclusió de casos fins el segon trimestre de 2019 (sis mesos més).

- «*Caldrà intensificar la presència del programa Cercles com una eina més de gestió del risc per als delinqüents sexuals, dins el ventall de recursos dels quals disposen els professionals dels centres penitenciaris per realitzar aquesta tasca. Igualment, serà necessari ampliar la implementació del programa Cercles a altres territoris de fora de Barcelona, per tal de generalitzar aquest recurs i cobrir el major nombre de casos possibles amb l'objectiu de prevenir la reincidència*».

En relació amb aquesta proposta, durant l'any 2020 s'obrirà el programa *CerclesCat* a altres territoris de Catalunya. Així, a més dels que funcionen a Barcelona, està previst que es posin en marxa dos *Cercles* per a cadascuna de les províncies restants (Tarragona, Girona i Lleida). Amb aquesta iniciativa, es tracta de donar resposta a les demandes de potencials Membres Centrals que fins ara estaven limitades geogràficament.

Així mateix, a finals del 2018, el Consell Executiu del Govern de la Generalitat de Catalunya va acordar destinar 718.819,20 € al programa *CerclesCat*, amb una aportació econòmica per al trienni 2019-2021. Aquesta inversió permetrà al Departament de Justícia arribar a posar en funcionament fins a 18 *Cercles* simultanis cada any i garantir la continuïtat del programa al nostre territori.

- *«Caldrà portar un registre sistemàtic dels indicadors de qualitat que permetin avaluar de manera objectiva si s'estan complint els estàndards o requisits bàsics que estableix el model europeu Circles4EU a Catalunya.»*

En relació amb aquesta proposta, des de l'any 2017 s'han anat enregistrant de manera sistemàtica els indicadors de qualitat i s'han realitzat les revisions pertinents, per tal de poder establir les accions correctives necessàries en aquells casos en què les desviacions respecte al resultat esperat eren significatives. Aquesta metodologia garanteix el funcionament correcte de *CerclesCat* i el compliment dels estàndards de qualitat marcats per l'organització de *Cercles* a Europa

- *«Per una banda, resultarà indispensable continuar recollint i actualitzant els resultats obtinguts en altres països, així com les innovacions que es vagin produint en matèria d'intervenció i programes de tractament per a delinqüents sexuals d'alt risc. Per altra banda, serà necessari crear un grup de recerca permanent que col·labori amb altres equips d'investigació europeus en matèria de recerca i avaluació del programa CoSA, en la mesura que els recursos humans i materials conjunturals ho permetin. A més, caldrà seleccionar i definir variables d'anàlisi comunes i comparables entre els diferents estudis a escala internacional, per tal d'establir un llenguatge compartit i de garantir la possibilitat de generalitzar els resultats obtinguts.»*

El nombre de països que han iniciat projectes per implementar el model CoSA no ha parat d'augmentar en els últims anys a Europa. Considerant que aquestes iniciatives tendeixen a ser modestes i en ocasions s'engeguen amb certes dificultats, es posa en relleu la necessitat de treballar en xarxa i de manera cooperativa. Per aquesta raó, a finals del 2018 i sota el nom de *CirclesEurope*, es va crear l'Associació Europea per a Proveïdors de *Cercles de Suport i Responsabilitat* (*Association for European Providers of Circles of Support and Accountability* en anglès) amb l'objectiu de donar suport als

projectes CoSA en aquest continent i proporcionar un espai que permeti l'intercanvi de coneixements i de bones pràctiques arreu del món (Bos, 2018). La presentació oficial d'aquesta associació va tenir lloc a Letònia, durant la *I CEP International Conference on Sex Offender Management* els dies 22 i 23 de novembre de 2018. El fet que Catalunya, juntament amb el Regne Unit, Bèlgica i els Països Baixos, participi com a membre de *CirclesEurope* afavoreix aquesta col·laboració permanent amb altres equips de recerca internacionals.

L'actualització del cos de coneixement sobre el model CoSA i els seus resultats més recents s'han plasmat a la part introductòria d'aquest informe, amb el resum de totes les troballes publicades durant l'any 2018 sobre la temàtica. Es remet el lector a la consulta de l'apartat 2.1.2. (pàg. 14) per a més informació.

- *«Finalment i fora de l'àmbit concret de l'avaluació dels mateixos objectius de la recerca, es constata com una proposta rellevant per a la bona marxa del projecte la necessitat de donar-li la màxima difusió possible entre els operadors involucrats (grups d'influència que poden tenir incidència en l'èxit o fracàs del projecte). En aquest sentit, s'elaborarà durant l'any 2018 una llista d'aquests grups operadors i s'articularen estratègies d'aproximació per presentar-los els resultats, fer propostes de canvis o de millora i d'implicació en funció de la seva capacitat d'influència o responsabilitat. En l'informe 2018 es presentarà l'inventari d'actuacions fetes per donar cobertura a aquesta proposta».*

Durant el present any s'han realitzat diverses accions dirigides a cobrir aquesta proposta. En concret, l'inventari d'actuacions realitzades són les següents:

- a) Elaboració de la llista d'operadors als quals dirigir-se per fer la difusió del programa *CerclesCat* i els resultats obtinguts. D'aquesta manera, s'ha cregut convenient que aquesta informació es difongui entre els col·lectius següents:
 - Jutges i fiscals de Vigilància Penitenciària
 - Advocats
 - Cossos i forces de seguretat
 - Àrea d'Informació en Matèria de Seguretat
 - Entitats del tercer sector
 - Associacions de víctimes
 - Serveis Socials

b) Creació de recursos documentals que facilitin tant la presentació com la difusió. En primer lloc, s'ha dissenyat una infografia que recull la informació bàsica del programa, estructurada en els punts següents (a l'Annex 9 es pot consultar el model estàndard de la infografia):

- Què és *CerclesCat* (objectius, principis bàsics i funcionament)
- Criteris d'inclusió i exclusió per participar-hi com a *MC*
- Estratègies concretes de seguiment, suport i control
- Dades sobre l'eficàcia del model *Cercles* sobre la reincidència i la reinserció

Aquesta infografia s'ha adaptat als objectius a assolir en la presentació de cada col·lectiu d'involucrats. Es pretén fer una exposició ajustada als interessos i inquietuds de cada persona o grup d'influència al qual és presentat. Per això, cada infografia s'ha dotat d'una fitxa tècnica.

En segon lloc, s'ha confeccionat una fitxa tècnica que recull tots els punts rellevants que s'han de cobrir amb la difusió del programa *CerclesCat*:

- Persona o grup diana a què va dirigida la informació
- Raons per les quals s'adreça a aquest col·lectiu
- Indicadors de control de l'eficàcia de la transmissió de la informació
- Responsable d'aquesta transmissió
- Material necessari
- Responsable del seguiment dels compromisos adquirits amb els grups d'interès
- Objectius a assolir
- Resum del contingut de la fitxa

Finalment, s'ha redactat un model de discurs i de resum del contingut per tal de facilitar als relators no experts en el projecte *CerclesCat* una exposició detallada. Aquesta informació s'estructura de la manera següent:

- Qui forma part del *Cercle*? Funcionament, fases i accions
- Dades sobre la reincidència
- Efectivitat del programa

Com ja hem dit, tant la infografia com el model de presentació s'han adaptat a cadascun dels operadors o grups d'influència involucrats, per tal d'incidir en els aspectes que es considera que resulten més rellevants per a cadascun d'ells.

Durant el 2018 estava previst executar algunes d'aquestes accions com a prova pilot, en els col·lectius de jutges, fiscals i altres involucrats del dret, però finalment no ha estat possible. S'espera que al llarg de l'any 2019 es puguin realitzar, s'organitzin les reunions amb els diversos col·lectius o grups d'influència i es duguin a terme les trobades i presentacions. A més, es volen recollir indicadors que ens permetin conèixer l'eficàcia d'aquestes trobades per determinar si, a partir del moment en què es facilita la informació i la disponibilitat d'una major coordinació, augmenta el nombre de casos i la qualitat de la intervenció.

7. Conclusions de l'informe

Als dos punts anteriors (capítols 5 i 6) s'han discutit i exposat extensament els resultats obtinguts derivats de les anàlisis de les variables recollides per la mostra d'estudi, així com les accions dutes a terme en relació amb el desenvolupament del programa *CerclesCat* durant l'any 2018.

Al nostre país, els estudis longitudinals centrats en la reinserció i la reincidència dels delinqüents sexuals són escassos. Aquest informe contribueix a nodrir aquest cos de coneixement i és el primer que es realitza a Catalunya i a l'Estat espanyol per avaluar íntegrament la implementació del programa *Cercles de Suport i Responsabilitat* per a delinqüents al nostre territori. Amb aquest propòsit, s'està duent a terme un estudi longitudinal mixt (retrospectiu i prospectiu) per avaluar el grau d'execució del programa *CerclesCat* i la seva eficàcia per reduir la reincidència i facilitar la reinserció social de les persones que han comès delictes sexuals. En aquest capítol es presenten les conclusions que es deriven del desenvolupament i els resultats obtinguts durant la segona fase del projecte de recerca.

Malgrat la inconsistència dels resultats sobre la seva eficàcia en la reducció de la reincidència, el reduït nombre d'estudis i les limitacions metodològiques d'alguns treballs, les evidències acumulades durant l'any 2018, a través de publicacions internacionals, coincideixen a assenyalar que el model de funcionament de *Cercles de Suport i Responsabilitat* constitueix una eina útil i viable per afavorir la reinserció comunitària de grups o col·lectius especialment vulnerables o amb un nombre important de necessitats (Duwe, 2018; Kitson-Boyce *et al.*, 2018a, 2018b; Thomas *et al.*, 2018). Per aquesta raó, és necessari seguir impulsant la consolidació del programa *CerclesCat* i la creació d'un major nombre de *Cercles* al nostre context, així com la promoció de la recerca quantitativa i qualitativa que permeti establir conclusions consistents i generalitzables.

En relació amb els objectius plantejats sobre els subjectes d'estudi, es pot concloure que:

- Les mostres dels participants a *Cercles*, grup *Col·laborador* i grup *Rebuig* presenten unes característiques comunes i semblants en el moment de finalitzar la intervenció dins del centre penitenciari, de manera que esdevenen mostres comparables per determinar la influència del model *Cercles de Suport i*

Responsabilitat sobre el comportament posterior dels subjectes pertanyents al grup *Cercles* respecte dels altres dos, no únicament en termes de reincidència, sinó també en termes de reinserció social.

- El fet que al voltant del 30% dels subjectes que formen part del grup *Rebuig* declinin participar en el programa *CerclesCat* indica la necessitat de treballar de manera més intensiva i perllongada la seva motivació al canvi com a objectiu terapèutic per part dels equips de tractament (ja que aquest grup és precisament el que compleix els criteris necessaris per ser candidat potencial a Membre Central).
- En la mateixa línia, el grup *Cantera* presenta una trajectòria penitenciària més inadaptada, majors necessitats personals i socials, així com un risc més elevat de reincidència que justificaria un treball més intensiu i continuat amb ells per motivar-los a participar en el programa *CerclesCat* amb l'objectiu d'abordar algunes d'aquestes necessitats criminògenes.
- La taxa de reincidència penitenciària enregistrada en aquest treball ha estat del 13% per a tot el conjunt de la mostra. Del grup de reincidents, el 57,1% va cometre un nou delictes contra la propietat, el 28,6% contra la llibertat i indemnitat sexual i el 14,3% restant ho va fer en altres tipologies. Sembla que aquestes xifres tendeixen a distribuir-se de manera força similar a les presentades per Capdevila *et al.* (2015) al seu últim estudi sobre reincidència penitenciària, on el 45,5% dels delinqüents sexuals va reincidir amb delictes contra la propietat, el 36,4% en delictes sexuals i el 18,1% en la resta de delictes. No obstant això, el període de seguiment establert durant la segona fase de l'estudi és inferior a l'aplicat per Capdevila *et al.* (2015).
- Tot i que encara és molt aviat per poder establir conclusions en relació amb els resultats obtinguts quant a la reincidència, per aquest breu període de temps de seguiment, s'observa que el grup *Cantera* i *Refractari* tendeixen a presentar taxes de reincidència penitenciària superiors als grups *Cercles*, *Col·laborador* i *Rebuig*.
- En la mateixa línia, es pot constatar que cap dels Membres Centrals (grup *Cercles*) ha tornat a ingressar a la presó per la comissió d'un nou delictes sexual, mentre que els grups *Col·laborador*, *Cantera* i *Refractari* sí compten amb un reingrés penitenciari per nous actes de violència sexual en finalitzar la seva condemna base.

- Mentre que la reincidència penitenciària dels grups *Cercles* i *Rebuig* se circumscriu a la comissió de delictes contra la propietat (on la violència sí que ha estat present), els grups *Col·laborador*, *Cantera* i *Refractari* també acumulen delictes sexuals. Així mateix, sembla que el grup *Refractari* és el que presenta una major versatilitat delictiva. No obstant això, aquestes dades no són generalitzables, atesa la limitada grandària de la mostra i la baixa taxa d'aparició de la variable estudiada que ha impedit fer anàlisis més robustes.

En relació amb l'avaluació dels indicadors de qualitat i els processos del projecte *CerclesCat* es pot afirmar que:

- Per una banda, la introducció de l'avaluació per competències de voluntaris/àries i coordinadors/es desenvolupada pel Centre d'Estudis Jurídics i el Comitè Executiu *CerclesCat* suposa una millora qualitativa important, ja que permet evidenciar de manera eficient i objectivable els resultats dels processos de selecció d'ambdós col·lectius.
- D'altra banda, la implementació de l'avaluació de la satisfacció de coordinadors/es, voluntaris/àries, *Membres Centrals* i Comitè Executiu ofereix una informació global molt rellevant respecte al desenvolupament del projecte, i permet posar en marxa les accions correctives necessàries per millorar-lo.
- El fet de comptar amb **protocols** a l'abast del personal implicat ha permès especificar la metodologia d'aplicació de les directrius establertes, determinar quines són les responsabilitats i amb quina documentació o quins formats de treball s'han d'implementar.
- La inclusió dels **indicadors de qualitat** proporciona informació valuosa sobre l'eficàcia del procés i ha permès valorar la necessitat de prendre decisions respecte dels resultats obtinguts.
- Per acabar, és fonamental assenyalar que el Sistema de Gestió de la Qualitat de *CerclesCat* ha contribuït a ordenar i a establir prioritats en l'execució del projecte. Aquest aspecte té una rellevància especial si tenim en compte la diversitat dels agents implicats (Departament de Justícia, entitats del Tercer Sector, voluntaris/àries, etc.).

Respecte a les conclusions i propostes presentades en el primer informe, es pot manifestar que s'ha donat un alt grau d'acompliment de les accions que s'han desenvolupat aquest any 2018:

- Un dels objectius de treball principals de la recerca ha estat augmentar el nombre de casos dins de tots els grups. Amb aquesta finalitat s'han dut a terme diferents accions per donar a conèixer el Programa *CerclesCat* entre el grup de persones que compleixen condemna per delictes sexuals a les presons de Catalunya. Aquestes accions han consistit a incorporar sessions de presentació del Programa per als interns que participen en algun dels subprogrames de l'itinerari de violència sexual. També s'ha incorporat una sessió dins del subprograma de Manteniment en la qual es treballa el pla de prevenció de recaigudes des de la perspectiva del Programa *CerclesCat*. D'igual manera s'ha sistematitzat un procediment de detecció de casos per part del Servei de Classificació que informa sobre la possible derivació d'interns en el moment que estudien la primera proposta de contacte amb el medi extern. Vinculat amb l'anterior objectiu també s'ha planificat l'expansió del Programa *CerclesCat* més enllà del territori de Barcelona per l'any 2020.

Així, en un any s'ha augmentat gairebé un 100% el nombre de Membres Centrals inclosos dins el grup *Cercles* (passant d'11 casos en 5 anys a 20 al cap d'un any). Aquest resultat és degut a l'important esforç de captació i de selecció que s'ha fet des de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a les Víctimes per aconseguir propostes viables per part dels equips de tractament dels centres penitenciaris. Per tant, cal continuar insistint en aquesta línia i, sobretot, ampliar el nombre de centres que proposin candidats per participar en el programa *CerclesCat*.

- La difusió del projecte i la participació en fòrums d'intercanvi són clau per millorar el projecte i alhora fer-lo més present i necessari en el context social. S'han dissenyat un seguit d'accions informatives locals, nacionals i internacionals que caldrà repetir de manera periòdica en el proper any.

Dins de les accions formatives, estava prevista la presentació dirigida a col·lectius d'involucrats molt rellevants per tal que coneguin la viabilitat del projecte i estiguin, si no alineats en la seva posada en pràctica, com a mínim informats i atesos en tots aquells dubtes que els puguin sorgir pel que fa al projecte. Per tant, amb la voluntat de maximitzar-ne la transmissió a aquests grups d'influència s'han dissenyat unes infografies específiques que contenen

la informació més rellevant del Programa *CerclesCat* i que seran presentades sobre la base d'un discurs estandarditzat i elaborat *ad hoc* per tal de facilitar-ne l'exposició. Aquests documents estan concebuts amb uns objectius i resultats concrets a assolir, i amb uns indicadors de control respecte de l'impacte que han de tenir abans i després de fer la presentació, demanda i encàrrec als nostres interlocutors. Tant la infografia com el discurs seran adaptats als diferents grups d'influència segons quin en sigui l'interès particular amb el Programa *CerclesCat*.

Malauradament, durant l'any 2018 no ha estat possible realitzar cap prova pilot d'aquestes accions de difusió. Per tant, l'any 2019 hauria de constituir el llançament definitiu de la proposta en els diferents grups d'interès: jutges i fiscals de Vigilància Penitenciària; advocats; cossos i forces de seguretat; Àrea d'Informació en Matèria de Seguretat; entitats del tercer sector; associacions de víctimes, i serveis socials. En el proper informe s'espera poder explicar no només el nombre d'accions de presentació realitzades amb cadascun d'ells, sinó també l'avaluació d'impacte i la recollida de les primeres dades d'aquesta experiència.

- Finalment, considerem que l'intercanvi d'experiències internacionals, la generalització de bones pràctiques i la disseminació dels resultats obtinguts està garantida per l'entrada de Catalunya com a membre de *CirclesEurope* (l'Associació Europea per a Proveïdors de *Cercles de Suport i Responsabilitat* creada l'any 2018).

8. Referències

- Bartosh, D. L., Garby, T., Lewis, D. & Gray, S. (2003). Differences in the predictive validity of actuarial risk assessments in relation to sex offender type. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(4), 422-438.
- Bates, A., Macrae, R., Williams, D. & Webb, C. (2012). Ever-increasing circles: A descriptive study of Hampshire and Thames Valley Circles of Support and Accountability 2002-09. *Journal of Sexual Aggression*, 18, 355-373.
- Bates, A., Williams, D., Wilson, C. & Wilson, R. J. (2014). Circles South East: The first 10 years 2002-2012. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58, 861-885.
- Capdevila, M., Blanch, M., Ferrer, M., Andrés-Pueyo, A., Framis, B., Comas, N., Mora, J. (2015). *Taxa de reincidència penitenciària 2014*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE).
- Cid, J. (2007). ¿Es la prisión criminógena? Un análisis comparativo de reincidencia entre la pena de prisión y la suspensión de la pena. *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 2(19), 427-456.
- Duwe, G. (2012). Can Circles of Support and Accountability (COSA) work in the United States? Preliminary results from a randomized experiment in Minnesota. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 25, 143-165.
- Duwe, G. (2018). Can circles of support and accountability (CoSA) significantly reduce sexual recidivism? Results from a randomized controlled trial in Minnesota. *Journal of Experimental Criminology*, 14(4), 463-484.
- Elliott, I. A. & Beech, A. R. (2013). A U.K. cost-benefit analysis of Circles of Support and Accountability Interventions. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 25, 211-229.
- Elliott, H., Hocken, K., Lievesley, R., Blagden, N., Winder, B., & Banyard, P. (Eds.). (2018). *Sexual crime and circles of support and accountability*. Londres, Regne Unit: Palgrave MacMillan.
- Fundació Salut i Comunitat (2018, setembre). Revisió del Sistema de Qualitat CerclesCat 2017 [diapositives de PowerPoint]. *Reunió interna del Comitè Executiu*. S.d., Barcelona.
- García, C. & Soler, C. (2013). *Avaluació de necessitats i disseny de la intervenció per a la reintegració social dels delinqüents sexuals d'alt risc. Adaptació dels Cercles de Suport i Responsabilitat al sistema d'execució penal de Catalunya*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE).
- Garrido, V., Stangeland, P. & Redondo, S. (2006). *Principios de Criminología (3a edició)*. València: Tirant lo Blanch.

Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. (s.d.). *Població penitenciària*.

Recuperat de:

http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/4_pob.html

Hanson, R. K. & Bussière, M. T. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66(2), 348-362.

Harris, J. R. & Hanson, R. K. (2004). *Sex offender recidivism: A simple question*. Public Safety and Emergency Preparedness Canada. Recuperat de: <http://www.publicsafety.gc.ca/res/cor/rep/fl/2004-03-se-off-eng.pdf>.

Herrero, O., Negredo, L., Lila, M., García, A., Pedrón, V., & Terreros, E. (2015). *Fuera de la Red: Programa de Intervención frente a la delincuencia sexual con menores en la Red*. Madrid: Ministerio del Interior. Secretaría General Técnica.

Hocken, K., Good, C., Elliott, H., Webb, C., O'Connor, H. & Cox, K. (2018). Future directions: alternative Circles of Support and Accountability models and minority groups. A. H. Elliot, K. Hocken, R. Lievesley, N. Blagden, B. Winder & P. Banyard (Eds.), *Sexual crime and Circles of Support and Accountability* (p. 171-200). Londres, Regne Unit: Palgrave Macmillan.

Höing, M., Duke, L. H. & Völm, B. (2015). *European Handbook: CoSA Circles of Support and Accountability*. Circles4EU. Recuperat de: <http://www.circles4.eu/wp-content/uploads/COSA-European-Handboek-2014.pdf>

Höing, M., Vogelvang, B. & Bogaerts, S. (2017). «I Am a Different Man Now». Sex Offenders in Circles of Support and Accountability: A Prospective Study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(7), 751-772.

Kitson-Boyce, R. (2018). Do Circles of Support and Accountability work? A review of the literature. A. H. Elliot, K. Hocken, R. Lievesley, N. Blagden, B. Winder & P. Banyard (Eds.), *Sexual crime and Circles of Support and Accountability* (p. 43-70). Londres, Regne Unit: Palgrave Macmillan.

Kitson-Boyce, R., Blagden, N., Winder, B., & Dillon, G. (2018). A prison-model of CoSA: the potential to offer «through the gate» support and accountability. *Journal of Sexual Aggression*, 24(3), 294-310.

Kitson-Boyce, R., Blagden, N., Winder, B., & Dillon, G. (2018). «This Time It's Different». Preparing for Release Through a Prison-Model of CoSA: A Phenomenological and Repertory Grid Analysis. *Sexual Abuse*, 1-22. doi: 10.1177/1079063218775969.

Lösel, F. (2002). ¿Sirve el tratamiento para reducir la reincidencia de los delincuentes sexuales? A. S. Redondo (Coord.), *Delincuencia sexual y sociedad* (p. 361-396). Barcelona: Ariel.

Lösel, F., & Schmucker, M. (2005). The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 1(1), 117-146.

Lowe, G., & Willis, G. (2018). Looking inside a circle: volunteer experiences of circles of support and accountability. *Psychiatry, Psychology and Law*, 1-21. Doi: 10.1080/13218719.2018.1485521.

MCCartan, K., Kemshall, H., Westwood, S., Solle, J., MacKenzie, G. & Pollard, A. (2014). *Circles of Support and accountability (CoSA): A case file review of two pilots*. Londres: Ministry of Justice.

Ministerio del Interior (2017). *Anuario Estadístico 2016*. Bilbao: Ministerio del Interior. Secretaría General Técnica.

Nguyen, T., Arbach-Lucioni, K. & Andrés-Pueyo, A. (2011). Factores de riesgo de la reincidencia violenta en población penitenciaria. *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 3(6), 273-294.

Nguyen, T. & Capdevila, M. (Coords.). (2018). *Avaluació del projecte CerclesCat. Primer informe 2018*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE).

Organización Mundial de la Salud (2002). *Informe mundial sobre la violencia y la salud*. Washington D.C.: Organización Panamericana de la Salud.

Pérez, M., Redondo, S., Martínez, M., García-Forero, C. & Andrés-Pueyo, A. (2008). Predicción del riesgo de reincidencia en agresores sexuales. *Psicothema*, 20(2), 205-210.

Redondo, S., Sánchez-Meca, J., & Genovés, V. G. (2002). Los programas psicológicos con delincuentes y su efectividad: la situación europea. *Psicothema*, 14(Suplement), 164-173.

Schmucker, M., & Lösel, F. (2015). The effects of sexual offender treatment on recidivism: An international meta-analysis of sound quality evaluations. *Journal of Experimental Criminology*, 11(4), 597-630.

Thomas, E. C., Bilger, A., Wilson, A. B., & Draine, J. (2018). Conceptualizing restorative justice for people with mental illnesses leaving prison or jail. *The American Journal of Orthopsychiatry*. 1-11. doi: 10.1037/ort0000316.

Wilson, R. J., Cortoni, F. & McWhinnie, A. W. (2009). Circles of support & accountability: A Canadian national replication of outcome findings. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 21, 412-430.

Wilson, R. J., Picheca, J. E. & Prinzo, M. (2007). Evaluating the effectiveness of professionally facilitated volunteerism in the community-based management of high-risk sexual offenders: Part Two-A comparison of recidivism rates. *The Howard Journal*, 46, 327-337.

9. Annexos

Els Annexos s'editen en un document a part, penjat al [Catàleg d'investigacions](#) del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.